

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Bakalářská práce

**Hospodářský vývoj v zemích bývalého Sovětského svazu
– Ruská federace**

Svetlana Kozlova

© 2024 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Svetlana Kozlova

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Hospodářský vývoj v zemích bývalého Sovětského svazu – Ruská federace

Název anglicky

Economic development in the countries of the former Soviet Union – the Russian Federation

Cíle práce

Cíl bakalářské práce je na základě analýzy hospodářského vývoje v Ruské federaci nalézt odpovědi na následující otázky a podotázky:

Které faktory ekonomicko-politického systému Ruské federace ovlivňují hospodářský vývoj?

Jaký je vliv ekonomicko-politického systému na sociální sféru Ruské federace, včetně oblastí jako je vzdělávání, zdravotnictví a sociální zabezpečení?

Jak jsou vzájemně propojeny hospodářský vývoj, politický systém a sociální sféra v Ruské federaci a jaký je jejich dopad na životní úroveň obyvatelstva?

Metodika

Bakalářská práce bude rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část práce bude zpracována formou literární rešerše s využitím studia odborné literatury; čerpány budou rovněž aktuální informace z odborných literárních a internetových zdrojů. V praktické části práce bude provedena analýza základních makroekonomických ukazatelů souvisejících s hospodářským vývojem vybrané země. Pro analýzu shromážděných údajů bude využita statistická analýza. Aktuální data budou čerpána ze statistického úřadu Ruské federace. V práci bude použita zejména metoda deskriptce a analýzy.

Doporučený rozsah práce

30 – 40 stran

Klíčová slova

Ruská federace, ekonomický rozvoj, hospodářská krize, makroekonomické ukazatele, hrubý domácí produkt, inflace, nezaměstnanost

Doporučené zdroje informací

BRČÁK, J. SEKERKA, B. STARÁ, D. Makroekonomie – teorie a praxe. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-492-3.

LIPOVSKÁ, H. Moderní ekonomie: jednoduše o všem, co byste měli vědět. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0120-7.

MANKIW, N G. Zásady ekonomie. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-891-1.

MYANT, M R. Tranzitivní ekonomiky: politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2268-4.

ROJÍČEK, M. SPĚVÁČEK, V. VEJMĚLEK, J. ZAMRAZILOVÁ, E. ŽDÁREK, V. Makroekonomická analýza: teorie a praxe. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5858-9.

Předběžný termín obhajoby

2023/24 LS – PEF

Vedoucí práce

Mgr. Elizbar Rodonaia, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra ekonomických teorií

Elektronicky schváleno dne 6. 3. 2024

prof. Ing. PhDr. Lucie Severová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 6. 3. 2024

doc. Ing. Tomáš Šubrt, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 10. 03. 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Hospodářský vývoj v zemích bývalého Sovětského svazu – Ruská federace“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury i dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15. 3. 2024

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu Mgr. Elizbaru Rodonaiovi, Ph.D., za odborné vedení, podnětné rady a cenný čas, který mi věnoval při řešení problematiky bakalářské práce.

Hospodářský vývoj v zemích bývalého Sovětského svazu – Ruská federace

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá analýzou hospodářského vývoje Ruské federace v období od rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 až do současnosti. V první části je uveden podrobný popis zvolených makroekonomických ukazatelů, jako jsou hrubý domácí produkt (HDP), inflace, nezaměstnanost, hospodářské cykly a platební bilance. Druhá část práce představuje deskripční a komparativní analýzu těchto ukazatelů, což umožnilo detailně popsat a vyhodnotit hospodářský vývoj v zemi.

Zkoumání ekonomicko-politického systému Ruské federace a jeho vlivu na hospodářské ukazatele odhaluje klíčové aspekty, které formovaly ekonomický růst a vývoj země. Práce využívá rozsáhlý soubor dat, která jsou prezentována v tabulkách a grafech, a poskytuje tak ucelený pohled na ekonomickou transformaci Ruska po rozpadu Sovětského svazu. Závěry práce nabízejí hluboký vhled do výzev a příležitostí, jimž ruská ekonomika čelí, a reflektují její pozici v globálním ekonomickém systému. Hlavním přínos této práce spočívá v poskytnutí komplexního pohledu na ekonomickou transformaci Ruské federace v posledních třech dekadách, v identifikaci hlavních trendů a faktorů ovlivňujících její hospodářský vývoj.

Klíčová slova: Ruská federace, ekonomický rozvoj, hospodářská krize, makroekonomické ukazatele, hrubý domácí produkt, inflace, nezaměstnanost

Economic development in the countries of the former Soviet Union – Russian Federation

Abstract

This bachelor thesis deals with the analysis of the economic development of the Russian Federation in the period from the collapse of the Soviet Union in 1991 to the present. The first part provides a detailed description of selected macroeconomic indicators such as gross domestic product (GDP), inflation, unemployment, business cycles and balance of payments. The second part of the paper presents a descriptive and comparative analysis of these indicators, which allowed a detailed description and evaluation of the country's economic development.

The exploration of the economic and political system of the Russian Federation and its influence on economic indicators reveals the key aspects that have shaped the country's economic growth and development. The work uses an extensive data set, presented in tables and graphs, to provide a comprehensive view of Russia's economic transformation after the collapse of the Soviet Union. The conclusions of the work offer deep insights into the challenges and opportunities facing the Russian economy and reflect its position in the global economic system. The main contribution of this work is to provide a comprehensive view of the economic transformation of the Russian Federation over the last three decades, identifying the main trends and factors influencing its economic development.

Keywords: Russian Federation, economic development, economic crisis, macroeconomic indicators, gross domestic product, inflation, unemployment

Obsah

1 Úvod.....	11
2 Cíl práce a metodika	12
2.1 Cíl práce	12
2.2 Metodika.....	12
3 Teoretická východiska	13
3.1 HDP	13
3.1.1 Metody měření HDP	14
3.1.2 Druhy HDP	18
3.2 Trh práce a nezaměstnanost	20
3.2.1 Metody měření nezaměstnanosti.....	21
3.2.2 Druhy nezaměstnanosti	22
3.2.3 Sociální a ekonomické dopady nezaměstnanosti	24
3.2.4 Aktivní a pasivní politika zaměstnanosti	26
3.3 Inflace.....	27
3.3.1 Metody měření inflace	28
3.3.2 Typy inflace	30
3.3.3 Dopady inflace	31
3.4 Platební bilance	32
3.5 Hospodářské cykly	33
3.5.1 Fáze hospodářského cyklu	35
4 Vlastní práce	37
4.1 Ruská federace	37
4.2 Vývoj Ruska v novém období.....	37
4.3 Role ropy v ruské ekonomice	42
4.4 Inovační hospodářská politika v Ruské federaci.....	43
4.5 Hospodářské cykly Ruské federace.....	43
4.5.1 Ekonomický vývoj po rozpadu Sovětského svazu.....	44
4.5.2 Vývoj HDP v novém období.....	46
4.5.3 Politické důsledky pro rozvoj HDP v Rusku	48
4.5.4 Inflace v Rusku	49
4.5.5 Nezaměstnanost v Rusku	56
4.6 Platební bilance	60
4.6.1 Export a import zboží v období sankcí	62
4.7 Perspektivy rozvoje ruské ekonomiky pod sankcemi	63
5 Výsledky a diskuse	65

6 Závěr.....	67
7 Seznam použitých zdrojů	69

Seznam tabulek

Tabulka 1: Výhody a nevýhody metod výpočtu HDP	17
Tabulka 2: Hodnota inflace v Rusku v letech 2010–2023.....	51
Tabulka 3: Inflace v Rusku v letech 1991–2023	54
Tabulka 4: Patnáct subjektů Ruské federace s nejvyšší mírou nezaměstnanosti	58

Seznam grafů

Graf 1: Fáze hospodářského cyklu.....	35
Graf 2: Vývoj HDP v letech 1991–2000 (v mld. USD).....	46
Graf 3: Vývoj nominálního HDP v letech 2000–2023 (v mld. RUB)	47
Graf 4: Dynamika reálného HDP v Rusku v letech 2013–2022 (za třetí čtvrtletí), v miliardách rublů	49
Graf 5: Cenový vývoj spotřebního koše	50
Graf 6: Míra inflace v letech 1991–2001 (v %).....	53
Graf 7: Míra inflace v letech 2002–2023 (v %).....	55
Graf 8: Míra nezaměstnanosti v letech 1992–2023 (v %)	57
Graf 9: Platební bilance v letech 2015–2022 (v mld. USD).....	60

Seznam použitých zkratk

BRICS – hospodářské uskupení Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Jižní Afriky

CPI – index spotřebitelských cen

EAEU – Eurasijská ekonomická unie

G20 – Group of Twenty / Skupina 20

HDP – hrubý domácí produkt

OSN – Organizace spojených národů

PPI – index cen výrobců

ROSSTAT – Federální služba státní statistiky Ruska

RUB – ruský rubl

SDR – zvláštní práva čerpání

SEZ – speciální ekonomické zóny

SNS – Společenství nezávislých států

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

USA – Spojené státy americké

USD – americký dolar

1 Úvod

Ve světě, kde se ekonomické a politické systémy neustále vyvíjejí a mění, je analýza hospodářského vývoje jednotlivých států klíčová pro porozumění jejich postavení na mezinárodním poli. Tato bakalářská práce se zaměřuje na Ruskou federaci, zemi s komplexní historií a významnou rolí v globální ekonomice, která prošla významnými transformacemi od rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 až po současnost. Cílem této práce je prozkoumat, jak se ekonomicko-politický systém Ruské federace promítá do hospodářského vývoje země a jak tento vývoj ovlivňuje sociální sféru i životní úroveň jejího obyvatelstva.

Pro pochopení dynamiky ruské ekonomiky se tato práce opírá o rozsáhlou analýzu makroekonomických ukazatelů, jako jsou hrubý domácí produkt (HDP), inflace, nezaměstnanost, hospodářské cykly a platební bilance. Tyto ukazatele poskytují ucelený pohled na hospodářský vývoj v Rusku a umožňují identifikovat hlavní faktory a trendy, které ovlivnily ekonomickou transformaci země od roku 1991.

Metodologický přístup práce kombinuje teoretickou analýzu s praktickým zkoumáním dostupných dat. Teoretická část je založena na literární rešerši odborných publikací a studií českých i zahraničních autorů. Praktická část práce představuje deskripční a komparativní analýzu vybraných makroekonomických ukazatelů s využitím statistických dat, která byla získána z různých zdrojů, včetně Federální služby státní statistiky Ruska a Světové banky. Tento přístup umožňuje poskytnout komplexní pohled na hospodářský vývoj Ruské federace v posledních třech dekadách a na základě toho identifikovat hlavní výzvy a příležitosti, kterým ruská ekonomika čelí.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem této bakalářské práce je na základě analýzy hospodářského vývoje v Ruské federaci nalézt odpovědi na následující otázky a podotázky:

Které faktory ekonomicko-politického systému Ruské federace ovlivňují hospodářský vývoj?

Jaký je vliv ekonomicko-politického systému na sociální sféru Ruské federace, včetně oblastí, jako jsou vzdělávání, zdravotnictví a sociální zabezpečení?

Jak jsou vzájemně propojeny hospodářský vývoj, politický systém a sociální sféra v Ruské federaci a jaký je jejich dopad na životní úroveň obyvatelstva?

2.2 Metodika

Tato bakalářská práce je strukturována do dvou hlavních částí – teoretické a praktické. V teoretické části je použita metoda literární rešerše pro zpracování dostupných zdrojů a odborných publikací českých i zahraničních autorů. Mezi klíčové zdroje patří díla autorů, jako jsou Jurečka (2013), Brčák (2014) a Matveeva (2017). Teoretická část obsahuje detailní popis vybraných makroekonomických ukazatelů, jako jsou hrubý domácí produkt (HDP), míra nezaměstnanosti a inflace, dále se věnuje hospodářským cyklům, jejich fázím a platební bilanci, které jsou nezbytné pro analýzu ekonomického vývoje.

V praktické části je nejprve představena Ruská federace prostřednictvím základních údajů. Následuje analýza základních makroekonomických ukazatelů s využitím statistické analýzy dat. Data pro analýzu byla převážně získána z Federální služby státní statistiky Ruska (Rosstat) a z finančního institutu World Bank. Perioda zkoumání ekonomického vývoje Ruska je stanovena léta 1991 až 2023, přičemž některá data z let 1991 a 2023 nebyla dostupná. Shromážděná data byla následně uspořádána a znázorněna pomocí tabulek a grafů. V práci byly použity zejména metody deskripce a komparativní analýzy.

Základem pro praktickou část práce jsou především publikované statistiky Rosstatu, legislativa Ruské federace a odborné články. Na základě analýzy těchto údajů byly formulovány závěry týkající se ekonomického vývoje zkoumané země a faktorů, které tento vývoj ovlivnily.

3 Teoretická východiska

Kapitola je věnována podrobnému popisu vybraných makroekonomických ukazatelů, které najdou využití v praktické části práce. Tyto ukazatele umožní hlouběji porozumět hospodářskému vývoji Ruska a poskytnou nástroje pro analýzu současného stavu ekonomiky.

V rámci teoretické části budou popsány následující makroekonomické indikátory: hrubý domácí produkt, který odráží celkovou ekonomickou aktivitu země, trh práce a nezaměstnanost, jež ukazují zdraví a dynamiku pracovního trhu, inflaci, signalizující změny v cenové úrovni a kupní síle peněz, platební bilance, poskytující přehled o finančních transakcích mezi domácí a zahraniční ekonomikou, a hospodářské cykly, které popisují pravidelné vzestupy i poklesy v ekonomické aktivitě.

Tímto způsobem teoretická část práce vytvoří základ pro praktickou aplikaci poznatků v konkrétních ekonomických kontextech, které budou podrobněji rozpracovány v další části práce.

3.1 HDP

HDP neboli hrubý domácí produkt je základním makroekonomickým ukazatelem, který měří celkovou hodnotu všech finálních výrobků a služeb vyrobených v rámci hranic země za dané časové období, obvykle za rok nebo čtvrtletí. Jedná se o klíčový ukazatel ekonomického zdraví a růstu země. HDP zahrnuje spotřebu, investice, vládní výdaje a čistý export (rozdíl mezi exportem a importem). Umožňuje analyzovat míru ekonomického růstu, úroveň produkce a důchodů národního hospodářství. Kromě toho se HDP používá k porovnání ekonomické aktivity mezi různými zeměmi a ke stanovení úrovně blahobytu obyvatelstva (Matveeva, 2017).

Z HDP jsou vyloučeny nevýrobní transakce, protože nereflktují skutečnou ekonomickou produkci a přidanou hodnotu (McConnell, 1990). To se provádí za účelem přesnějšího měření skutečné ekonomické aktivity a předcházení zkreslení dat. HDP nezahrnuje:

1. čisté finanční transakce. Například se jedná o operace na finančních trzích, jako jsou nákup a prodej akcií a dluhopisů. Tyto operace nevedou k vytváření nových výrobků nebo služeb, ale jsou pouhou výměnou finančních aktiv. Proto neodráží skutečnou ekonomickou produkci a nejsou zahrnuty do HDP,

2. státní a soukromé transferové platby. Jedná se o platby, které nejsou spojeny s výrobou statků nebo služeb, ale jsou prostým převodem finančních prostředků od jednoho subjektu ke druhému bez vytvoření jakékoli přidané hodnoty. Jako příklady lze uvést nezaměstnanost nebo důchody. Začlenění těchto plateb do HDP by mohlo vést ke zkreslení dat, protože nereflktují skutečnou ekonomickou produkci,

3. náklady na zboží a služby vyrobené mimo zemi.

Vyloučení těchto transakcí umožňuje přesněji zhodnotit skutečný přínos ekonomiky k vytváření hmotných statků a služeb. Existují další aspekty ekonomiky, které nejsou zahrnuty v HDP, například neplacená práce, domácí práce a nelegální ekonomika (McConnell, 1990).

3.1.1 Metody měření HDP

Existují tři způsoby měření hrubého domácího produktu, které se liší tím, jaký aspekt ekonomiky se sleduje a jak jsou data sbírána. HDP lze vypočítat:

- výrobní metodou,
- výdajovou metodou,
- důchodovou metodou.

Použití těchto metod dává stejný výsledek, protože model kruhového toku ukazuje, že v ekonomice souhrnný příjem identicky odpovídá souhrnným výdajům. Hodnota přidané hodnoty se rovná hodnotě konečné produkce, která je součtem výdajů konečných spotřebitelů na nákup zboží a služeb (Matveeva, 2017).

Výrobní metoda výpočtu hrubého domácího produktu (HDP) se zabývá součtem hrubé přidané hodnoty jednotlivých institucionálních sektorů nebo odvětví a čistých daní na produkty (Jurečka, 2013). Tento přístup se zaměřuje na to, jaká hodnota je vytvářena v jednotlivých oblastech ekonomiky a kolik daní je vybráno z produkce, aniž by tyto částky byly přiřazeny konkrétním sektorům nebo odvětvím.

$$\text{HDP} = \sum \text{přidaných hodnot a čistých daní} \quad (1)$$

Při výpočtu HDP pomocí výrobní metody je důležité zohlednit součet přidaných hodnot, což je rozdíl mezi hodnotou produkce a meziproduktem, známým také jako mezispotřeba. Tento rozdíl představuje hodnotu, kterou jednotlivé institucionální sektory nebo odvětví přidávají k ekonomice zpracováním a transformací vstupních surovin a služeb na konečné produkty (Jandera, 2013).

Je nutné si uvědomit, že hodnota produkce je oceňována za základní ceny, zatímco užití je vyjádřeno v kupních cenách. Proto je nezbytné, aby byly do výpočtu zahrnuty i daně a dotace na výrobu. Daně na produkci představují částku, kterou firmy odvádějí státu z výroby zboží a služeb, zatímco dotace na výrobu jsou peněžní prostředky, které jsou poskytovány firmám či odvětvím jako podpora výroby určitých produktů (Jandera, 2013). Výrobní metoda výpočtu HDP zahrnuje součet přidaných hodnot, které jsou rozdílem mezi hodnotou produkce a meziproduktem, a dále je třeba zohlednit daně na produkci a dotace na výrobu.

$$\text{HDP} = \text{hodnota produkce} - \text{meziprodukt} + \text{daně z produktů} - \text{dotace} \quad (2)$$

Výdajová metoda výpočtu HDP se zaměřuje na součet spotřebních výdajů domácností. Tento přístup k měření ekonomické aktivity se zakládá na analýze toho, kolik peněz lidé utrácejí za různé produkty a služby (Brčák, Sekerka, Stará, 2014).

Metoda výpočtu hrubého domácího produktu pomocí výdajů pracuje s následujícím vzorcem:

$$\text{HDP} = C + I + G + NX \quad (3),$$

kde:

- (C) jsou výdaje domácností na spotřebu, které zahrnují nákupy různých statků krátkodobé spotřeby, jako jsou potraviny a oblečení, dlouhodobé spotřební zboží, například elektronika a dopravní prostředky, a různé služby, jako jsou doprava, kultura a volný čas,
- (I) jsou investice, které zahrnují výdaje na investice financované firmami i domácnostmi. Sem patří investice do fixního kapitálu, jako jsou nákupy prostředků pro výrobu a provoz, a investice do zásob, což jsou výrobky a suroviny pro další výrobní proces,
- (G) jsou vládní výdaje, které zahrnují nákupy statků a služeb ze strany vlády. Sem patří také různé transfery, jako jsou sociální dávky a dotace,

- (NX) je čistý export, což je rozdíl mezi vývozem (X) a dovozem (M). Tento ukazatel zahrnuje příspěvek zahraničních obchodních aktivit ke tvorbě hrubého domácího produktu (Brčák, Sekerka, Stará, 2014).

Důchodová metoda výpočtu hrubého domácího produktu se zaměřuje na součet prvotních důchodů vyplácených v rámci celého národního hospodářství. Jedná se prakticky o součet důchodů, které přijímají jednotlivé subjekty ekonomiky za svou účast na tvorbě HDP. Tento přístup je podobný nákladové metodě, neboť se zabývá tokem všech nákladů, které firmy vynakládají při výrobě. V rámci důchodové metody jsou zkoumány a sečteny všechny formy důchodů, které jsou vypláceny v rámci ekonomiky, včetně mzdy zaměstnanců, zisků firem, půjček, úroků, dividend a dalších (Matveeva, 2017).

$$\text{HDP} = \text{mzdy a platy (včetně ostatních náhrad zaměstnancům)} + \text{zisky firem} + \text{renty} + \text{čisté úroky} + \text{amortizace} + \text{nepřímé daně} - \text{subvence} \quad (4)$$

Tabulka 1: Výhody a nevýhody metod výpočtu HDP

Metoda	Výhody	Nevýhody
Produkční metoda	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zahrnuje všechny produkty a služby vyrobené v ekonomice, což poskytuje komplexní pohled na ekonomickou aktivitu. ○ Pomáhá identifikovat odvětví, která mají největší přínos pro HDP. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Složitost stanovení hrubé přidané hodnoty. ○ Nepokrývá černý trh a nelegální aktivity, což může vést k podhodnocení skutečného HDP. ○ Nezohledňuje redistribuci důchodů.
Výdajová metoda	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zaměřuje se na poptávku po zboží a službách, což odhaluje úroveň spotřeby a investic v ekonomice. ○ Poskytuje informace o tom, jaké sektory jsou hnací silou ekonomického růstu. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Může být zasazena fluktuacemi ve spotřebě a investicích, což může vést ke zkreslení skutečného HDP. ○ Obtížnější odhadování některých složek výdajů, zejména pokud jde o soukromé investice.
Důchodová metoda	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zaměřuje se na distribuci příjmů v ekonomice a ukazuje, jak jsou vytvářené hodnoty rozděleny. ○ Pomáhá sledovat změny v příjmové struktuře, což může poskytnout užitečné informace o sociálních a ekonomických trendech. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Nezahrnuje neformální ekonomiku a nelegální příjmy. ○ Náchylnost k podhodnocení, pokud jsou příjmy nesprávně vyčísleny nebo nedokumentovány.

Zdroj: vlastní zpracování podle Matveevy (2017, s. 144)

3.1.2 Druhy HDP

Hrubý domácí produkt lze klasifikovat podle různých kritérií, mezi něž patří cenový základ použitý pro jeho výpočet a geografické rozlišení. Tato klasifikace je klíčová pro hlubší pochopení ekonomických procesů a umožňuje přesnější analýzu ekonomické aktivity a výkonnosti.

Nominální HDP odráží celkovou tržní hodnotu veškerého finálního zboží a všech služeb vyprodukovaných v rámci ekonomiky během určitého časového intervalu oceněných cenami, které jsou aktuální v daném období. Tento ukazatel nabízí bezprostřední přehled o celkové ekonomické velikosti země. Avšak jedním z jeho omezení je, že nezohledňuje změny v cenové úrovni, což může vést k chybné interpretaci růstu ekonomiky, pokud je tento „růst“ pouze výsledkem inflace, a ne skutečného zvýšení produkce (Matveeva, 2017).

Výpočet nominálního ukazatele HDP v cenách běžného roku se provádí sečtením konečných nákladů všech produktů v cenách pro běžný rok.

Lze jej vyjádřit ve formě vzorce:

$$\text{nominální HDP} = Q_1P_1 + Q_2P_2 + \dots + Q_nP_n$$

(5),

kde:

- (P) je cena každého zboží v daném roce,
- (Q) je množství každého zboží vyrobeného v daném roce.

Reálný HDP přináší komplexnější pohled na ekonomickou produkci, protože se zohledňují efekty inflace nebo deflace. Výpočet reálného HDP se opírá o ceny z vybraného základního roku, což umožňuje odstranit zkreslení vznikající v důsledku cenových změn a poskytuje spolehlivější indikátor ekonomického růstu. Tímto způsobem je možné přesněji sledovat vývoj ekonomické produkce v čase a lepší porozumění dynamice ekonomického růstu (Matveeva, 2017).

Reálný HDP může vycházet z cen předchozího roku nebo z jakéhokoli jiného roku. Poměr nominálního HDP k reálnému HDP se nazývá deflátor. Deflátor HDP tedy ukazuje, jak se změnila celková úroveň cen od základního roku po současnost. Pokud je hodnota deflátoru vyšší než 100, znamená to, že úroveň cen (inlace) od základního roku vzrostla. Pokud je nižší než 100, došlo k poklesu cen (deflace) ve srovnání se základním rokem (tamtéž). Deflátor se vypočítá pomocí následujícího vzorce:

$$\text{deflátor} = \frac{\sum Q_t P_t}{\sum Q_t P_0} = \frac{\text{nominální HDP}}{\text{reálný HDP}} \quad (6),$$

kde:

- (Q^t) je objem produkce aktuálního roku,
- (P^t) jsou ceny aktuálního roku,
- (P^0) jsou ceny základního roku.

Dále je pro výpočet reálného hrubého domácího produktu potřeba zjistit poměr nominálního hrubého domácího produktu k deflátoru pomocí následující rovnice:

$$\text{reálný HDP} = \frac{\text{nominální HDP}}{\text{deflátor HDP}} \quad (7)$$

Pokud jde o geografické rozlišení, hrubý domácí produkt může být kategorizován jako HDP podle zemí a světový HDP.

HDP podle zemí, známý také jako *národní HDP*, se zaměřuje na měření celkové ekonomické aktivity v rámci teritoriálních hranic jednotlivých států. Tento ukazatel, obvykle vyjádřený v národní měně, je fundamentálním nástrojem pro hodnocení ekonomického zdraví země. Umožňuje vládním činitelům, ekonomům a politickým analytikům formulovat efektivní státní politiku a strategie pro ekonomický rozvoj na základě pochopení vnitřních ekonomických procesů (Volgina, 2020).

Světový HDP představuje agregaci ekonomické produkce všech zemí na celosvětové úrovni a poskytuje ucelený pohled na stav a vývoj globální ekonomiky. Jeho výpočet umožňuje nejen porovnávat ekonomickou výkonnost různých zemí v globálním měřítku, ale také poskytuje základ pro analýzu mezinárodních ekonomických vztahů a trendů, což je nezbytné pro pochopení komplexních procesů ovlivňujících světovou ekonomiku (Volgina, 2020).

Takto kategorizovaný HDP poskytuje komplexní rámec pro porozumění ekonomické situaci a její analýzu, ať už na národní, nebo globální úrovni.

3.2 Trh práce a nezaměstnanost

Trh práce představuje klíčovou složku ekonomiky na národní i globální úrovni, jelikož zprostředkovává nákup a prodej pracovní síly. Jeho dynamická povaha se projevuje proměnlivou poptávkou a nabídkou pracovních pozic. Základním ukazatelem, který odráží ekonomickou situaci trhu práce, je nezaměstnanost, signalizující situaci, kdy lidé ochotní a schopní pracovat nemohou nalézt zaměstnání. Trh práce funguje na základě vzájemného působení nabídky a poptávky. Stranu nabídky tvoří jednotlivci, kteří nabízejí své dovednosti a práci, zatímco stranu poptávky tvoří zaměstnavatelé, kteří potřebují pracovní sílu k výrobě zboží a služeb. Rovnováha na trhu práce, kdy se poptávané množství práce rovná nabízenému množství, určuje úroveň zaměstnanosti a mezd. Tuto rovnováhu však mohou narušit různé faktory, jako jsou technologické změny, globalizace, vládní politika a ekonomické podmínky, což vede k nezaměstnanosti (Pavlenkov, 2004).

Teorie trhu práce lze rozdělit do tří hlavních proudů:

- **Klasická teorie** tvrdí, že trh práce je samoregulační skrze mechanismus nabídky a poptávky, kde se mzdy přirozeně upravují, aby dosáhly rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou pracovní síly. Z této perspektivy je nezaměstnanost většinou výsledkem rozhodnutí jednotlivců neakceptovat nižší mzdy (Ermolaeva, 2015).
- **Keynesiánská teorie** předpokládá, že trh práce může být neefektivní kvůli různým rigiditám, jako jsou minimální mzdy a odbory, což vede k nedobrovolné nezaměstnanosti způsobené nedostatečnou celkovou poptávkou po zboží

a službách. Tato škola klade důraz na význam státního zásahu prostřednictvím fiskální a monetární politiky pro regulaci ekonomických cyklů a ovlivnění míry nezaměstnanosti (Ermolaeva, 2015).

- **Neoklasická teorie** kombinuje prvky klasické ekonomie s analýzou rozhodování jednotlivců, zkoumá vliv vzdělání, odborné přípravy a procesu hledání zaměstnání na trhu práce. Zajímá se o to, jak mzdy a pracovní benefity ovlivňují nabídku práce z individuálního hlediska (Ermolaeva, 2015).

Ideálním stavem na trhu práce je dosažení rovnováhy, kdy celková poptávka po pracovní síle odpovídá celkové nabídce pracovní síly. V takovém scénáři domácnosti nabízejí přesně tolik práce, kolik si přejí za stávající výši reálných mezd, a firmy zaměstnávají tolik lidí, kolik potřebují, za stejných mzdových podmínek. Nicméně pokud dojde ke zvýšení mezd, firmy reagují snížením počtu pracovních míst, zatímco domácnosti projevují větší ochotu pracovat. Tato situace vede k nerovnováze na trhu práce, kde poptávka a nabídka nejsou v souladu. Nezaměstnanost vzniká právě v této situaci nerovnováhy na trhu práce, kdy nabídka pracovní síly převyšuje poptávku po ní ze strany zaměstnavatelů. Lze ji chápat jako stav, kdy část ekonomicky aktivního obyvatelstva, která je ochotna a schopna pracovat za převládajících mzdových podmínek, nemůže najít zaměstnání (Ehrenberg, 1996).

3.2.1 Metody měření nezaměstnanosti

Míra nezaměstnanosti je definována jako podíl nezaměstnaných osob na celkovém počtu osob aktivně zapojených do ekonomiky. Tento ukazatel se často vyjadřuje v procentech. Kromě toho lze míru nezaměstnanosti analyzovat v rámci různých demografických skupin, jako jsou ženy, mládež, obyvatelé venkova a další (Schiller, 2004).

$$UR = \frac{U}{LF} \cdot 100 = \frac{U}{U + E} \cdot 100 \quad (8),$$

kde **U** je počet nezaměstnaných,

LF je počet ekonomicky aktivních obyvatel (pracovní síly),

E – počet zaměstnaných.

Opačným ukazatelem je míra zaměstnanosti, která se odhaduje jako poměr počtu zaměstnaných osob k celkovému počtu ekonomicky aktivních obyvatel:

$$UR = \frac{E}{LF} \cdot 100 = \frac{E}{U + E} \cdot 100 \quad (9)$$

Celkově se míra nezaměstnanosti a míra zaměstnanosti rovnají 100 % (Agapova, 2004).

3.2.2 Druhy nezaměstnanosti

Cyklická nezaměstnanost je úzce spojena s celkovým stavem ekonomiky a jejím makroekonomickým vývojem. Je charakterizována svou proměnlivostí, která odpovídá fázím hospodářského cyklu – zvyšuje se během ekonomických poklesů a snižuje se v obdobích hospodářského růstu. Tento druh nezaměstnanosti se vysvětluje primárně poklesem poptávky po zboží a službách v době recese, což vede k redukci výrobních aktivit a následnému snížení potřeby pracovní síly. Klíčovým faktorem vedoucím k cyklické nezaměstnanosti je recese, kdy dochází k poklesu spotřebitelské důvěry a výdajů, což má za následek sníženou poptávku po zboží a službách. V reakci na to mohou podniky snižovat své náklady tím, že omezují počet svých zaměstnanců, což zvyšuje míru nezaměstnanosti (Nikholas, 2015).

Cyklická nezaměstnanost může mít široké dopady na ekonomiku, kdy vysoká míra nezaměstnanosti dále snižuje spotřebu, přičemž prohlubuje její pokles. Dlouhodobá cyklická nezaměstnanost rovněž může znehodnotit dovednosti pracovní síly, což ztěžuje nalezení nového zaměstnání po ekonomickém oživení (tamtéž).

Strukturální nezaměstnanost vzniká v situaci, kdy dovednosti nezaměstnaných neodpovídají požadavkům na volná pracovní místa. Bývá často důsledkem dlouhodobých změn v ekonomice, jako jsou technologický rozvoj, změny v spotřebních trendech nebo globalizace. Příčiny strukturální nezaměstnanosti zahrnují technologický pokrok, který způsobuje zastarávání některých profesí, globalizaci, jež přesouvá pracovní místa do zemí s nižšími mzdovými náklady, a změny ve spotřebitelských preferencích, které odklání poptávku k novým sektorům nebo produktům. K problému může přispívat také vzdělávací a odborný systém, pokud není schopen poskytnout pracovníkům potřebné dovednosti pro měnící se trh práce (Nikholas, 2015).

Strukturální nezaměstnanost přináší dlouhodobé výzvy pro pracovní trh a ekonomiku jako celek, často vyžaduje od pracovníků získání nových kvalifikací nebo změnu bydliště z pracovních důvodů, což může představovat významnou překážku. Navíc může zvyšovat sociální nerovnost a napětí, protože určité skupiny společnosti mohou být postiženy více než jiné (tamtéž).

Frikční nezaměstnanost představuje krátkodobou formu nezaměstnanosti, která se objevuje během přechodu lidí mezi pracovními pozicemi nebo při jejich prvním vstupu na trh práce. Je vnímána jako přirozený jev na trhu práce, neboť odráží čas potřebný pro hledání pozice, která nejvíce vyhovuje individuálním dovednostem, preferencím a finančním očekáváním (Curtis, 1988).

Frikční nezaměstnanost může vyplývat z různých důvodů, včetně dobrovolné změny práce, přesídlení nebo vstupu nových osob na trh práce. Je ovlivněna různými faktory, například efektivitou trhu práce, dostupností informací o volných pracovních místech a osobními situacemi jedinců. Přestože tento typ nezaměstnanosti bývá obvykle dočasný, vysoká míra frikční nezaměstnanosti může naznačovat problémy na trhu práce, jako je nevhodné propojení mezi hledajícími práci a dostupnými pozicemi, a může být také indikátorem ekonomického optimismu, kdy lidé hledají lepší pracovní příležitosti (tamtéž).

Sezonní nezaměstnanost je způsobena sezonními výkyvy v některých odvětvích, které vedou k proměnlivé poptávce po pracovní síle během roku. Tento typ nezaměstnanosti je charakteristický a předvídatelný, ovlivňuje oblasti jako zemědělství, cestovní ruch a maloobchod z důvodu přirozených sezonních změn v poptávce a produkci. Pracovníci v zemědělství mohou být například nezaměstnaní mimo sezonu sklizně, zatímco v oblasti maloobchodu může po sváteční sezoně dojít k úbytku práce v důsledku snížených spotřebitelských výdajů. Navzdory potenciálu finanční nestability, kterou sezonní nezaměstnanost může způsobit, obvykle zaměstnanci i zaměstnavatelé anticipují tyto sezonní výkyvy a přizpůsobují jim své pracovní strategie i finanční plánování. V cestovním ruchu je sezonní nezaměstnanost zřetelná, když jsou během hlavní turistické sezony nájímáni dodateční pracovníci, zatímco mimo sezonu dochází ke snížení počtu zaměstnanců (Pavlenkov, 2004).

Skrytá nezaměstnanost se vztahuje k lidem, kteří nejsou započítáváni v oficiálních statistikách nezaměstnanosti, protože nepracují na plný úvazek nebo mají méně pracovních

hodin, než by si přáli, a zahrnuje i ty, kteří se již přestali pokoušet o nalezení práce. Příčinami mohou být nedostatek odpovídajících pracovních pozic, rozpor mezi nabízenými dovednostmi a požadavky trhu práce, ovšem také nedostatky ve sběru a prezentaci dat o nezaměstnanosti. Tento fenomén se často objevuje v důsledku hospodářského útlumu nebo strukturálních posunů v ekonomice, vedoucích k omezené nabídce dlouhodobých a plnohodnotných pracovních míst (Milyaeva, 2002).

Skrytá nezaměstnanost maskuje skutečnou míru nezaměstnanosti a může podkopávat naléhavost ekonomických opatření nebo podpory, zatímco zároveň přispívá k finančnímu zatížení a snižuje životní úroveň postižených jedinců. Typickým příkladem je vysokoškolský absolvent pracující na částečný úvazek nebo v pozici, která neodpovídá jeho kvalifikaci, kvůli nedostatku příležitostí ve svém oboru.

Zjevná nezaměstnanost, známá též jako *otevřená nezaměstnanost*, se týká jedinců, kteří aktivně hledají práci, ale nenašli vhodné zaměstnání. Tato forma nezaměstnanosti je nejpřímějším i nejzřetelnějším projevem nedostatku pracovních míst a je široce sledována statistickými úřady. Může vzniknout z řady důvodů, včetně ekonomických recesí, uzavírání podniků, technologického pokroku nebo změn v konzumních preferencích a je úzce spojena s celkovou kondicí ekonomiky. Otevřená nezaměstnanost má výrazné důsledky jak pro ekonomiku, tak pro společnost, zahrnující nevyužitý produkční a příjmový potenciál, což má za následek snížení ekonomického růstu. Sociálně pak vede ke zvýšení chudoby, nerovnosti a společenské nespokojenosti (Milyaeva, 2002).

3.2.3 Sociální a ekonomické dopady nezaměstnanosti

Nezaměstnanost je jedním ze zásadních problémů, způsobuje velké škody společnosti v ekonomické sféře a přináší těžké sociální, politické i kulturní ztráty.

Ekonomické důsledky nezaměstnanosti však lze rozdělit na pozitivní a negativní.

Negativní ekonomické důsledky nezaměstnanosti:

- snížení výroby,
- náklady na pomoc nezaměstnaným,
- ztráta kvalifikace,
- snížení daňových příjmů do státní pokladny,

- nedostatečná produkce národního důchodu,
- znehodnocení odborné přípravy.

Pozitivní ekonomické důsledky nezaměstnanosti:

- vytvoření rezervy pracovních sil pro strukturální reorganizaci ekonomiky země,
- konkurence mezi pracovníky jako stimul pro rozvoj pracovních schopností,
- přerušování zaměstnání za účelem rekvalifikace a zvýšení úrovně vzdělání,
- stimulace růstu intenzity a produktivity práce.

Kromě bezprostředního dopadu na ekonomiku a životní úroveň jednotlivců má nezaměstnanost i hluboké sociální důsledky.

Negativní sociální důsledky nezaměstnanosti:

- zvýšené sociální napětí,
- zhoršení situace v oblasti kriminality: řada studií dokazuje, že existuje přímý vztah mezi nárůstem nezaměstnanosti a situací v oblasti kriminality (Raphael, 2001),
- zvýšení sociální diference,
- pesimismus ohledně budoucnosti a depresivní stav,
- snížená míra sebekontroly, ignorování názorů a zájmů druhých, ochota páchat antimorální činy,
- potíže s navazováním nových sociálních kontaktů,
- zvýšení počtu jedinců s deviantním chováním,
- pokles pracovní aktivity občanů.

Byl tak odhalen a prokázán vliv nezaměstnanosti na zvýšení úrovně sociálního napětí ve společnosti, nárůst počtu osob s deviantním chováním a nárůst počtu trestných činů. Pro jednotlivce spočívá sociální rozpor v tom, že jednatel na jedné straně realizuje svůj potenciál v kreativitě, v procesu práce, na druhé straně působí nezaměstnanost jako forma odcizení člověka od jeho „Já“, zbavuje ho možnosti seberealizace v průběhu tvůrčí a pracovní činnosti, což vede k degradaci osobnosti (Zavalniuk, 2016).

Na jedné straně má nezaměstnanost za následek pokles životní úrovně, což vede k chudobě obyvatelstva a v důsledku toho k růstu sociálních rozdílů mezi chudými a bohatými. Na druhé straně poskytuje rezervu pracovních sil, pomáhá pracovníkům přizpůsobit se změnám v ekonomice a podněcuje je k neustálému zvyšování vzdělání a odborné kvalifikace i k rozvoji schopností pracovat v různých souvisejících oborech. Lidé, kteří ztratili práci a hlavní zdroj příjmů, se potýkají se zhoršením své finanční situace, což vede ke snížení daňových příjmů do státní pokladny v důsledku poklesu hrubého národního produktu. Stoupající počet nezaměstnaných navíc zvyšuje rozpočtové výdaje na dávky v nezaměstnanosti.

Indikátory adaptace a maladaptace nezaměstnaných na situaci nedostatku zaměstnání jsou strategií ekonomického chování na trhu práce, které se drží. Volbu strategie ekonomického chování ovlivňuje řada objektivních i subjektivních faktorů. Mezi ty objektivní patří ekonomická situace v zemi a hodnocení situace na trhu práce. Ke zhoršení ekonomické situace v zemi přispívají například sankce a krize. K subjektivním faktorům se řadí osobní preference ohledně typu práce, motivace k práci, vzdělání a dovednosti (Zavalniuk, 2016).

3.2.4 **Aktivní a pasivní politika zaměstnanosti**

Regulace trhu práce, snaha o snížení míry nezaměstnanosti a minimalizace jejích negativních efektů patří mezi klíčové úkoly výkonné moci na federální, regionální i místní úrovni. Tyto cíle jsou naplňovány skrze politiku zaměstnanosti, která zahrnuje rozmanitá opatření navržená tak, aby ovlivňovala socioekonomický rozvoj jak na úrovni celé společnosti, tak i v případě jednotlivců. Tato politika se zaměřuje na efektivní alokaci pracovních sil na trhu práce a zároveň se snaží o podporu udržitelného zaměstnání (Geleta, 2006).

Politika zaměstnanosti se rozděluje na dvě hlavní kategorie: aktivní a pasivní. Daná politika představuje komplexní strategii státu v reakci na problematiku nezaměstnanosti.

Aktivní politika se zaměřuje na přímé snižování nezaměstnanosti prostřednictvím různorodých iniciativ. Ty zahrnují podporu udržení stávajících pracovních míst, napomáhání v hledání nového zaměstnání, poskytování kariérního poradenství, realizaci vzdělávacích programů a školení, podporu rekvalifikace a dalšího vzdělávání, finanční příspěvky na vznik nových pracovních míst, organizování veřejně prospěšných prací, dočasné zaměstnání, podporu adaptabilních pracovních dohod, kvóty pro zaměstnávání,

podporu malého a středního podnikání i poskytování daňových úlev. Tato opatření jsou navržena tak, aby aktivovala pracovní trh a podpořila ekonomický růst (Geleta, 2006).

Pasivní politika zaměstnanosti pak přistupuje k problematice z opačného úhlu, tedy z hlediska zmírňování dopadů nezaměstnanosti na jedince. Tento přístup zahrnuje vyplácení dávek v nezaměstnanosti, asistenci při hledání nového zaměstnání, poskytování materiální pomoci a různých forem nepeněžní podpory, včetně programů pro předčasný odchod do důchodu. Cílem je zajistit finanční stabilitu a podporu pro ty, kteří se ocitli mimo pracovní proces, a usnadnit jejich návrat do zaměstnání (Geleta, 2006).

Celkově tato dvojice politik odráží komplexní přístup státu k řešení nezaměstnanosti, kde aktivní politika zaměřená na podporu zaměstnanosti a ekonomického růstu doplňuje pasivní politiku, jež poskytuje bezprostřední úlevu a podporu pro nezaměstnané. Integrace obou přístupů je klíčová pro efektivní řízení pracovního trhu a podporu sociální soudržnosti.

3.3 Inlace

Inlace, často diskutovaný koncept v ekonomii, je obecně vnímána jako faktor negativně ovlivňující životní úroveň. Přesto může mít inflace pozitivní aspekty, pokud je její míra umírněná a efektivně řízena regulačními institucemi.

Inlace se vyznačuje růstem cenové úrovně a poklesem hodnoty peněz, což snižuje množství zboží a služeb dostupných pro nákup za stejnou sumu peněz. Tento jev může být způsoben převahou množství peněz v oběhu nad reálným výkonem ekonomiky, což vede k celkovému zvyšování cen a znehodnocení peněz. Jednoduše řečeno, inflace představuje devaluaci měny, což omezuje kupní sílu jednotlivců (Malkina, 2015).

Jurečka (2013, s. 89) definuje inflaci jako poruchu rovnováhy základních makroekonomických veličin, která se nejzřetelněji projevuje růstem cen.

Na druhé straně spektra se nachází deflace, která představuje opačný proces nežli inflace a je charakterizována poklesem cenové úrovně. Ačkoliv by se mohlo zdát, že pokles cen je pro spotřebitele výhodný, realita je složitější a deflace může mít pro ekonomiku výrazně negativní důsledky. Při deflaci se snižuje nejen cena zboží a služeb, ale dochází také

k poklesu mezd, což znamená, že i při nižších cenách může být pro lidi obtížnější si zboží dovolit. Zároveň deflace zvyšuje reálnou hodnotu dluhů, jelikož dlužníci musí splácet stejné nominální částky v situaci, kdy peníze získávají na hodnotě, což může vést k finančním potížím a ke zvýšení nesplácených dluhů (Slepov, 2011).

Deflace může mít také demotivující účinek na výrobce a investory, protože očekávání dalšího poklesu cen může vést k odkladu investic a spotřeby, což dále snižuje ekonomickou aktivitu. Tento pokles poptávky pak může vést k dalšímu snížení cen, vytvářejícímu tak negativní spirálu, která může ekonomiku uvrhnout do dlouhodobé stagnace, nebo dokonce recese (tamtéž).

V kontrastu k umírněné inflaci, která může stimulovat ekonomický růst tím, že podněcuje spotřebu a investice v očekávání růstu cen, deflace představuje vážnou výzvu pro ekonomickou politiku. Je třeba pečlivě monitorovat a regulovat oba tyto jevy, aby byla zachována stabilita cenové úrovně, což je klíčové pro zdravý ekonomický růst i prosperitu. Stav, kdy cenová hladina v ekonomice zůstává stabilní, aniž by docházelo k výraznému nárůstu (inflaci) nebo poklesu (deflaci), se označuje jako cenová stabilita. Tento stav je považován za ideální pro ekonomiku, protože přináší předvídatelnost a jistotu pro podniky, investory a spotřebitele, což umožňuje efektivnější plánování a rozhodování. Cenová stabilita přispívá k udržení důvěry v měnu a ekonomický systém, což je zásadní pro zdravý ekonomický růst (Jurečka, 2013).

3.3.1 Metody měření inflace

V analýze inflace je zásadní sledovat, jak se ceny mění v čase, což vyžaduje použití určitých ekonomických nástrojů. Mezi ty klíčové patří index spotřebitelských cen (CPI), který odhaluje změny v cenách zboží a služeb, jež běžně nakupují domácnosti, index cen výrobců (PPI), zaměřující se na ceny produktů prodávaných firmami, a deflátor HDP, který ukazuje cenové změny celého hospodářského výstupu. Na základě porovnání aktuálních hodnot těchto indexů s předchozími lze určit tempo, jakým ceny rostou, což poskytuje informace o míře inflace. Tento přístup je nezbytný pro porozumění inflačním trendům a jako podklad pro ekonomickou analýzu (Agapova, 2004).

Index spotřebitelských cen (CPI) představuje jeden z nejvíce využívaných ukazatelů pro měření změn cenové úrovně zboží a služeb, které domácnosti pravidelně kupují. Výpočet CPI se zakládá na srovnání celkových nákladů pevně stanoveného koše zboží a služeb v jednom období oproti jeho nákladům v období základním. Tento koš zahrnuje široké

spektrum produktů a služeb, včetně potravin, oděvů, bydlení, dopravy a zdravotní péče, čímž reflektuje typickou spotřebu průměrné domácnosti (tamtéž).

Metodika výpočtu CPI začíná výběrem a vážením položek v koši tak, aby odrážely jejich význam v rozpočtu domácností. Váhy jednotlivých položek jsou obvykle aktualizovány, aby odrážely změny ve spotřebních vzorcích. Následně se sledují ceny těchto položek v pravidelných intervalech v různých prodejních místech a regionech, aby se zachytily geografické a časové variace cen. Srovnáním součtu nákladů na koš v současném období s náklady v základním období lze určit celkovou změnu cenové úrovně, což je vyjádřeno jako procentní změna CPI (Agapova, 2004).

Index spotřebitelských cen lze vyjádřit následujícím vzorcem:

$$\text{CPI} = \frac{\Sigma Q_0 \cdot P_1}{\Sigma Q_0 \cdot P_0} \cdot 100 \quad (10),$$

kde:

(Q_0) je spotřební koš v základním období,

(P_0) jsou ceny statku spotřebního koše v základním období,

(P_1) jsou ceny statku spotřebního koše v běžném roce, v němž je sledován vývoj cenové hladiny.

Index cen výrobců (PPI) je nástroj, který sleduje, jak se mění ceny materiálů a služeb potřebných pro výrobu. Tento index pomáhá předvídat, jak se budou vyvíjet ceny zboží, které se teprve dostane na trh, protože se obvykle předpokládá, že změny v cenách tohoto „vstupu“ do výroby se za nějaký čas – často se uvádí půl roku – projeví na cenách hotových výrobků (Agapova, 2004).

Při výpočtu PPI se postupuje podobně jako u indexu spotřebitelských cen (CPI), ale místo věcí, které si lidé kupují pro osobní použití, se zde zohledňují ceny věcí používaných k výrobě – například suroviny, energie nebo polotovary.

Deflátor HDP, známý také jako *implicitní cenový deflátor*, analyzuje cenové změny veškerého zboží a služeb zahrnutých v hrubém domácím produktu. Tento ukazatel se vypočítá jako poměr mezi hodnotou nominálního HDP a hodnotou reálného HDP za stejné období, přičemž výsledek se násobí stem (Pavelka, 2007):

$$IPD = \frac{\text{nominální HDP}}{\text{reálný HDP}} \cdot 100 \quad (11)$$

Na rozdíl od indexu spotřebitelských cen nebo indexu cen výrobců, které sledují ceny jen některých věcí, deflátor HDP zahrnuje všechno, od chleba po služby, a nabízí tak celkový pohled na změny cen v ekonomice.

3.3.2 Typy inflace

Podle způsobu projevu lze rozlišovat mezi dvěma druhy inflace: skrytou a otevřenou.

Otevřená inflace je vyjádřena všeobecným zvýšením cen. Tento typ nezpůsobuje nerovnováhu v tržních mechanismech: zvýšení cen na některých trzích je kompenzováno poklesem na jiných. To je způsobeno nepřetržitým fungováním tržních mechanismů, které vysílají cenové signály do ekonomiky, stimulují zvýšenou nabídku i produkci a podněcují investice. Otevřená inflace je přirozený jev v globální ekonomice, který přispívá k rozvoji trhů. Není tedy nezbytný boj proti otevřené inflaci, ale je nutné kontrolovat její úroveň, protože nekontrolovaný růst cen může negativně ovlivnit ekonomiku (Lobacheva, 2012).

Skrytá inflace se vyznačuje tím, že ceny a příjmy obyvatelstva zůstávají neměnné, přičemž dochází k růstu peněžní zásoby nebo výrobních nákladů. Jinými slovy jde o nerovnováhu mezi vládou stanovenými a tržními cenami. Skrytá inflace bývá často výsledkem přísné vládní kontroly nad trhy. Pokud se vláda obává, že zdražení může mít katastrofální důsledky, potlačuje ho: vede to však spíše k odstranění důsledků než příčin a často končí nedostatkem zboží. Pro výrobce je prostě nerentabilní vyrábět a prodávat zboží za ceny pod jejich adekvátními náklady (Lobacheva, 2012).

Typy inflace také můžeme určit na základě míry a stupně divergence růstu cen a také její předvídatelnosti:

1. **mírná (plíživá) inflace** (v průměru 3–4 % ročně, ale nepřesahuje 10 %). Jedná se o normální úroveň inflace, která se vyznačuje nízkým tempem růstu cen. Nemá žádný negativní dopad na ekonomickou situaci,
2. **pádivá inflace** (až 50 % měsíčně, 200–300 % ročně). Dochází k prudkému zvyšování cen. Taková inflace má nepříznivý vliv na ekonomiku: úspory jdou do ztráty, výrazně se snižuje životní úroveň obyvatel,
3. **hyperinflace** (více než 50 % měsíčně, cca 1 000 % ročně). Taková inflace zcela ničí ekonomiku. Ceny rychle stoupají, rozdíl mezi cenami a mzdami je kolosální. Hyperinflace je nebezpečná, protože jí lze zabránit pouze neekonomickými opatřeními: přísnou

kontrolou cen, nuceným stahováním potravin od výrobců atd. (Neumann, Žamberský, Jiránková, 2010).

3.3.3 Dopady inflace

Inflace má dalekosáhlé důsledky nejen pro ekonomiku, ale i pro každodenní život lidí. Tyto dopady sahají od makroekonomických jevů, jako jsou změny ve spotřebitelském chování a investičních rozhodnutích, až po mikroekonomické účinky, včetně zhoršení životních podmínek a prohlubování sociálních nerovností. Níže budou zmíněny některé dopady inflace na ekonomiku a společnost:

- Oslabení kupní síly

Hlavním důsledkem inflace je devalvace měny, což má za následek, že za stejnou částku peněz lze pořídit menší množství zboží a služeb. Toto znehodnocení může negativně ovlivnit ekonomickou sílu spotřebitelů, zejména pokud růst mezd neudrží tempo s inflací, vedoucí k postupnému poklesu hodnoty úspor a pevných příjmů.

- Změny ve spotřebitelském chování

Inflace má značný vliv na spotřebitelské chování ohledně výdajů, přičemž v očekávání růstu cen mohou lidé urychlit své nákupy, aby se vyhnuli vyšším budoucím cenám. Toto zrychlení poptávky může vést k nedostatkům a nadměrnému nárůstu cen, což dále posiluje inflační cyklus.

- Dopad na úspory a investice

V prostředí vysoké inflace může dojít k poklesu reálné hodnoty úspor, zejména pokud úrokové sazby spořicíh produktů nesledují inflační trendy, což může demotivovat, co se týká spoření, a podporovat okamžitou spotřebu. Nejistota spojená s inflací rovněž může odrazovat od investic, což vede ke snížení kapitálových vkladů do ekonomiky.

- Přerozdělovací účinky inflace

Inflace funguje jako mechanismus pro přerozdělení bohatství mezi dlužníky a věřiteli. V prostředí vysoké inflace dochází k devalvaci reálné hodnoty dluhu, což představuje výhodu pro dlužníky, zatímco reálná hodnota úspor se snižuje, což negativně postihuje věřitele.

- Zvýšení sociální nerovnosti

Inflace může prohloubit socioekonomické rozdíly mezi různými vrstvami společnosti. Osoby s nižšími příjmy, které vynakládají větší část svého rozpočtu na základní potřeby, jsou inflací zasaženy tvrději než ti, kteří mají finanční rezervy nebo investice, které mohou překonávat inflační trendy. Tento jev vede k prohlubování sociálních rozdílů a může zvyšovat míru chudoby.

3.4 Platební bilance

Všechny státy se aktivně podílejí na moderní světové ekonomice. Ačkoli se míra této participace a integrace do světové ekonomiky může lišit, každá země je nevyhnutelně spojena s globální ekonomickou interakcí. Kromě ekonomických existují mezi zeměmi i další typy vztahů, například politické, vojenské a kulturní, které se promítají i do toku peněz mezi nimi. Platební bilance je odrazem celého tohoto komplexu mezinárodních vztahů země. Jedná se o druh účetního výkaznictví, který ukazuje vztah mezi dovozem a vývozem zboží, služeb a kapitálu. Představuje kvantitativní i kvalitativní měření objemu, struktury a charakteru zahraniční ekonomické aktivity země (Volgina, 2020).

Pavelka (2007, s.182) definuje pojem platební bilance jako systematický zápis veškerých ekonomických transakcí mezi rezidenty a nerezidenty sledované země za určité časové období.

Platební bilance představuje soubor statistických údajů za určité období, který zobrazuje následující:

- Operace se zbožím, službami a důchody mezi danou zemí a zbytkem světa

Vývoz a dovoz zboží: hodnota zboží, které daná země vyvezla a dovezla z/do jiných zemí.

Vývoz a dovoz služeb: hodnota služeb, které daná země poskytla a obdržela od jiných zemí (např. cestovní ruch, finanční služby, doprava).

Důchody: příjem a výdaje dané země z/do jiných zemí z investic a práce (např. dividendy, úroky, mzdy).

- Změna vlastnictví a další změny

V monetárním zlatě: změny v množství a hodnotě zlatých rezerv dané země.

Ve zvláštních právech čerpání (SDR): změny v alokaci SDR dané země.

Ve finančních aktivech a pasivech: změny v hodnotě finančních nástrojů, které daná země vlastní v jiných zemích, a naopak (např. dluhopisy, akcie, půjčky).

- Jednostranné transfery a kompenzační záznamy

Jednostranné transfery: platby bez protihodnoty, které daná země poskytuje jiným zemím nebo od nich obdrží (např. zahraniční pomoc, dary).

Kompenzační záznamy: statistické úpravy, které zajišťují, aby se platební bilance vyrovnala (tj. aby se celkové příjmy a výdaje shodovaly) (Volgina, 2020).

Platební bilance tak poskytuje komplexní přehled o ekonomických vztazích dané země se zbytkem světa a umožňuje analyzovat vývoj v oblasti obchodu, investic, financí a dalších oblastí.

Z hlediska ekonomického obsahu rozlišujeme platební bilanci k určitému datu a za určité období (Volgina, 2020).

- Platební bilanci k určitému datu nelze zachytit formou statistických ukazatelů. Jedná se o neustále se měnící poměr plateb a příjmů. Stav platební bilance k určitému datu určuje poptávku a nabídku národní a cizí měny v daném okamžiku a je jedním z faktorů ovlivňujících směnný kurz.
- Platební bilance za určité období (měsíc, čtvrtletí, rok) se sestavuje na základě statistických ukazatelů o uskutečněných vnějších ekonomických transakcích za dané období a umožňuje analyzovat změny v mezinárodních ekonomických vztazích země, rozsah a charakter jejího zapojení do světového hospodářství. Ukazatele platební bilance za dané období jsou spojeny s agregátními ukazateli ekonomického rozvoje (hrubý domácí produkt, národní důchod atd.) a jsou předmětem státní regulace. Stav platební bilance za dané období je úzce spjat se stavem národní měny v dlouhodobém horizontu, s mírou její stability a charakterem změn směnného kurzu.

3.5 Hospodářské cykly

Brčák (2014, s. 188) charakterizuje hospodářské cykly jako výkyvy (fluktuace) v ekonomické aktivitě, které se projevují opakovanými kolísáními v reálném produktu, zaměstnanosti, investicích, ziscích a dalších ekonomických ukazatelích. Tyto výkyvy

v růstu ekonomiky jsou obvykle nazývány cykly, ale nemají pravidelný charakter a často jsou nepředvídatelné. Při sledování hospodářských cyklů se často klade důraz na změny v reálném produktu.

Po určité době se ekonomika obvykle vrací k rovnováze, kdy je agregátní nabídka a poptávka relativně vyrovnaná. Během cyklického vývoje se skutečný produkt odchyluje od potenciálního produktu, a to jak směrem nahoru, tak dolů. Tato odchylka se nazývá produkční mezera (GAP). Cílem hospodářské politiky je minimalizovat tuto mezeru, ať už je kladná, nebo záporná. K tomu mohou přispívat vestavěné stabilizátory, které mají schopnost utlumovat přílišné výkyvy v ekonomické aktivitě a udržovat ekonomiku blíže rovnovážnému stavu (Brčák, Sekerka, Stará, 2014).

Můžeme rozlišovat hospodářské cykly podle délky jejich trvání:

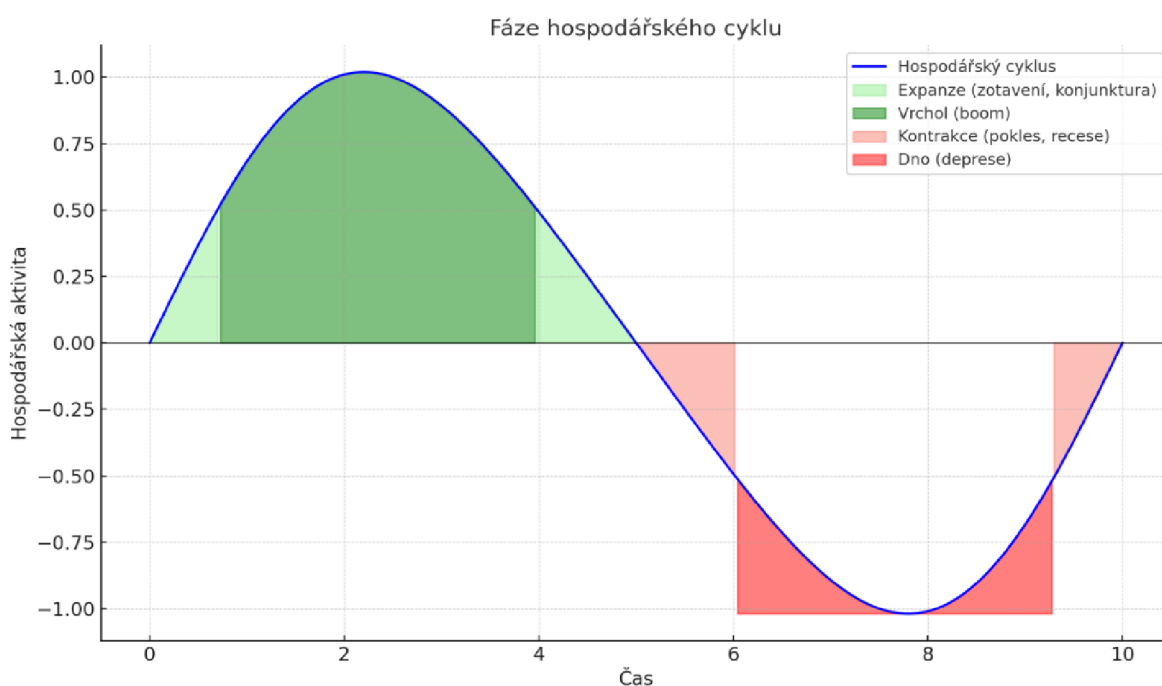
- **Krátkodobé Kitchinovy cykly** se spojují s krátkodobými fluktuacemi v ekonomické aktivitě, sezonními změnami v obchodu, krátkodobými změnami v poptávce a nabídce. Mohou být způsobeny sezonními událostmi, změnami zásob, investicemi do strojů a zařízení. Trvají 36–40 měsíců (Brčák, Sekerka, Stará, 2014),
- **střednědobé Juglarovy hospodářské cykly**, také nazývané *obchodní* nebo *průmyslové cykly*, představují jeden z nejvíce zkoumaných typů hospodářských cyklů v ekonomické vědě. Tyto cykly mají typický časový horizont trvajících přibližně osm až 10 let. V literatuře se také používají termíny *konjunkturální cyklus* nebo *konjunkturální kolísání*, přičemž termín *konjunktura* zde označuje vývoj hospodářství, na rozdíl od *konjunktury* jako určité fáze hospodářského cyklu. Střednědobé cykly bývají často spojovány s vývojem investic do výroby a mohou mít významný vliv na podnikatelské rozhodnutí a ekonomickou politiku (tamtéž).

Dlouhé Kondratěvovy hospodářské cykly a dlouhodobé Kuzněcovovy cykly mají časový rámec trvání přibližně 50 až 60 let, přičemž někdy mohou trvat ještě déle. Tyto cykly jsou v různých ekonomických teoriích vysvětlovány událostmi, jako jsou války, objevy nerostných surovin, klimatické změny nebo rozšiřování světového trhu. Dalšími faktory, které se spojují s těmito dlouhými cykly, jsou inovace, například vynález parních strojů, rozvoj dopravní sítě, vědecko-technická revoluce nebo informační revoluce. Ekonomové se liší v tom, které příčiny považují za nejdůležitější, ale většina souhlasí s tím, že technologické změny mají klíčový vliv na průběh a trvání těchto dlouhodobých cyklů (tamtéž).

3.5.1 Fáze hospodářského cyklu

Fáze hospodářského cyklu představují různá období, jimiž prochází ekonomika v průběhu času. Tyto fáze odrážejí výkyvy v hospodářské aktivitě a mohou mít různou délku i intenzitu. Hospodářský cyklus se skládá ze čtyř fází, které jsou znázorněny v následujícím grafu:

Graf 1: Fáze hospodářského cyklu

Zdroj: vlastní zpracování podle Agapovy (2004, s. 47)

1. Fáze expanze

Během této fáze ekonomika roste a dosahuje vrcholu svého výkonu. HDP se zvyšuje, nezaměstnanost klesá a podnikání bývá obvykle optimistické. Investice a spotřeba jsou povětšinou vysoké, a to i v důsledku uvolněné monetární politiky a rostoucích úvěrových podmínek.

2. Fáze vrcholu

Vrchol hospodářského cyklu představuje období největší prosperity. Ekonomika dosáhla svého maximálního růstu a je na vrcholu cyklu. Během této fáze může být inflace vysoká a ekonomické ukazatele dosahují svých maximálních hodnot.

3. Fáze kontrakce (také označovaná jako recese)

Po dosažení vrcholu cyklu začíná ekonomika zpomalovat a postupně se ochlazuje. HDP klesá, nezaměstnanost stoupá a podnikatelská činnost se snižuje. Během této fáze bývají investice a spotřeba obvykle nižší, což vede k poklesu ekonomické aktivity.

4. Fáze dna

Jde o nejnižší bod hospodářského cyklu, kde ekonomika dosahuje svého minima. Nezaměstnanost je vysoká, HDP je na svém nejnižším bodě a podnikání je zpravidla pesimistické. Během této fáze může být ekonomika náchylná k recesi nebo stagnaci (Agapova, 2004).

4 Vlastní práce

4.1 Ruská federace

Ruská federace se řadí mezi největší státy světa, rozkládající se od východní Evropy po severní Asii. Historie Ruska je bohatá a složitá, zahrnující období vikinských nájezdů, mongolské nadvlády a carské éry, která vyústila v revoluci v roce 1917. Po období sovětského režimu, který trval do roku 1991, se Rusko stalo federativní prezidentskou republikou s hlavním městem Moskvou.

Ruská federace byla oficiálně založena v roce 1991 po rozpadu Sovětského svazu, čímž ukončila éru komunistické nadvlády a otevřela cestu k postupnému přechodu k tržní ekonomice a demokratickým reformám. V průběhu 90. let 20. století se Rusko potýkalo s politickými i ekonomickými výzvami, včetně hyperinflace, politické nestability a krize identity. Postupně se však ekonomika stabilizovala, zejména díky příjmům z prodeje přírodních zdrojů, jako jsou ropa a plyn.

Rusko je federativní stát s prezidentským systémem, ve kterém prezident figuruje jako hlava státu a vlády. Současným prezidentem je Vladimir Putin, který hraje klíčovou roli v ruské politice od konce 90. let. Rusko má rozsáhlý politický a administrativní systém, který zahrnuje mnoho autonomních republik a oblastí.

Jako člen Organizace spojených národů, Bezpečnostní rady OSN, G20 i dalších mezinárodních organizací Rusko hraje významnou roli v globálních záležitostech. Přestože Rusko čelí kritice za svou vnitřní a zahraniční politiku, zejména v souvislosti s lidskými právy a mezinárodními konflikty. V současné době Rusko obývá 146 milionů lidí (Rosstat, 2023).

4.2 Vývoj Ruska v novém období

Hlavním úkolem hospodářské politiky od počátku 21. století je vytvoření základny pro udržitelný progresivní ekonomický rozvoj země, přičemž klíčovým faktorem pro obnovení ekonomického růstu byla politická stabilizace, která umožnila v podmínkách příznivé zahraniční ekonomické situace (2000–2007) realizovat řadu stimulačních ekonomických opatření. Obnovení hospodářského růstu bylo výsledkem makroekonomické stabilizace (včetně rozpočtového oživení), devalvace rublu, která zvýšila konkurenceschopnost domácích výrobců, a mírného zvýšení vládní poptávky. Pro upevnění pozitivních trendů

bylo nutné realizovat soubor politických, ekonomických a institucionálních transformací (Glazjev,2008).

Politická stabilizace a vysoká míra podpory V. V. Putina v prvním období jeho prezidentských pravomocí vytvořila příznivé podmínky pro realizaci institucionálních a strukturálních změn strategického charakteru. V květnu 2000 byla předložena Strategie rozvoje Ruské federace do roku 2010, jejímž těžiště tvořily daňová reforma a snížení daňové zátěže, reforma rozpočtového systému, debyrokratizace (snížení bariér vstupu na trh), snížení přítomnosti státu v ekonomice a zvýšení efektivity využívání státního majetku, rozvoj finančního trhu a finančních institucí, reforma přirozených monopolů, reforma systému sociální podpory a důchodového systému. Dokument tohoto druhu poprvé začal částečně o rozvoji lidského kapitálu. V roce 2002 byla provedena daňová reforma zaměřená na snížení fiskální zátěže ekonomiky.

Snížil se počet daní, snížila se daň z přidané hodnoty, daně z příjmu, daně z příjmu fyzických osob (13 % se zavedením rovné sazby daně), byla zavedena jednotná sociální daň. To vše vedlo ke snížení rozsahu neplatičů v ekonomickém systému a podnítilo uvolnění příjmů fyzických i právnických osob ze stínu, vedlo ke zvýšení inkasa rozpočtových příjmů a stalo se jedním z důležitých faktorů vysokých sazeb hospodářského růstu v roce 2000. Efektivitu daňové politiky zahájené během prvního prezidentského období V. V. Putina uznali téměř všichni domácí i zahraniční odborníci. Řada dalších institucionálních reforem se datuje do stejného období. V říjnu 2001 bylo přijetím nového zemského zákoníku Ruské federace zajištěno vlastnické právo k půdě (kromě zemědělské půdy) a stanoven mechanismus jejího nákupu a prodeje, v červenci 2002 byl doplněn o tzv. zákon o obratu zemědělské půdy (Federální zákon č. 101-FZ, 2002).

Přijetí těchto zákonů bylo zásadním krokem v ekonomickém rozvoji země, včetně rozvoje zemědělství. Díky přechodu zemědělského sektoru na tržní vztahy bylo možné vyřešit problém s obilím, historicky jeden z nejbolestivějších pro Rusko: země, která se po desetiletí potýkala s následky sucha a hladomoru a utrácela devizové rezervy na dovoz obilí, nejen dosáhla soběstačnosti, ale stala se také jedním z největších vývozců obilí ve světě.

Překonání důsledků krize z roku 1998, příznivé zahraniční ekonomické podmínky a úspěšné reformy daly podnět k formulaci jasných a dlouhodobých směrů na politické úrovni. V květnu 2003 V. V. Putin ve svém poselství Federálnímu shromáždění jmenoval jedno z těchto měřítek: zdvojnásobení hrubého domácího produktu (HDP) země během

příštích 10 let. Nebyl to úkol „statistický“, ale strategický: dosáhnout trvale vysokých temp růstu a zaujmout významnější místo ve světové ekonomice. Pro zdvojnásobení HDP za 10 let musela ekonomika růst v průměru o 7 % ročně. Tímto tempem rostl ruský HDP v následujících letech, až do světové finanční krize v letech 2008–2009. Zároveň byl na počátku 21. století formulován základní úkol – dosáhnout směnitelnosti rublu pro běžné i kapitálové transakce. Tento úkol byl realizován v roce 2006.

S přihlédnutím k vážným následkům defaultu z roku 1998 věnovalo ruské vedení zvláštní pozornost problému vládního dluhu. Jak se finanční a ekonomická situace země posilovala, V. V. Putin inicioval předčasné splacení zahraničního dluhu: pokud na začátku roku 1999 dluh činil 152,1 miliardy amerických dolarů (asi 100 % HDP při současném kurzu rublu), pak do konce roku 2007 klesla na 37,5 miliardy USD (asi 2 % HDP).

V souvislosti s rostoucími exportními příjmy byla formulována a podporována myšlenka na vytvoření stabilizačního fondu (2003). Fond, vytvořený za účelem snížení závislosti ekonomiky na kolísání cen ruského exportního zboží (především ropy) a zabránění nadměrnému posilování rublu, akumuloval oportunistické (tj. překračující dlouhodobou základní linii) příjmy z produkce a exportu ropy. K 1. lednu 2008 dosáhl objem Stabilizačního fondu 3851,8 miliardy rublů (157,38 miliardy USD, 11,6 % HDP). Prostředky fondu byly převedeny do správy centrální banky a byly investovány spolu s jejími devizovými rezervami. Zároveň byly příjmy federálního rozpočtu rozděleny na ropu a plyn a neropné a plynové příjmy. Od roku 2008 je Stabilizační fond rozdělen na dvě části: Rezervní fond a Fond národního blahobytu (NWF). Rezervní fond měl zajistit plnění povinností státu v případě poklesu příjmů z ropy a plynu. Fond národního blahobytu byl určen ke spolufinancování dobrovolného důchodového spoření občanů a také k zajištění vyrovnanosti (krytí deficitu) rozpočtu Penzijního fondu Ruské federace.

Jedna z klíčových oblastí institucionálních reforem roku 2000 sestávala z rozvoje konkurence a omezení administrativní regulace hospodářské činnosti. Cílem zákonů bylo zjednodušit podmínky pro zakládání podniků (princip one-stop), odstranit administrativní překážky podnikatelské činnosti a omezit počet kontrol v podnicích. Zákon „o udělování licencí pro některé druhy činností“ (Federální zákon č. 128-FZ, 2001) zredukoval seznam povolených druhů činností na 120 a učinil jej vyčerpávajícím. Zákon „O ochraně práv právnických osob a fyzických osob při státní kontrole (dozoru) a obecní kontrole“ (Federální zákon č. 294-FZ, 2008) definoval zásady ochrany práv podnikatelů při výkonu

státní kontroly. Balíček zákonů počítal s přechodem k maximálnímu zjednodušení přístupu na trh při současném zvýšení odpovědnosti (především ekonomické) všech účastníků trhu (včetně státu) za výsledky jejich činnosti. Zákon „o technické regulaci“ (Federální zákon č. 184-FZ, 2002) změnil systém normalizace, certifikace a posuzování shody a odstranil z něj byrokratické překážky. V roce 2000, v procesu reformy majetkových poměrů, byla provedena privatizace federálních státních unitárních podniků nesouvisejících se zajišťováním státních funkcí, jakož i federálně vlastněných akcií obchodních společností (nesouvisejících se zajišťováním strategických zájmů státu). Od poloviny roku 2003 do začátku roku 2013 se počet jednotných podniků federálního státu více než pětkrát snížil a akciových společností s federálním vlastnictvím ubylo téměř o polovinu.

Takzvaná nultá léta se vyznačují nejen vysokými tempy růstu HDP, ale také dynamickým rozvojem nejdůležitějších sektorů, které dříve v ruském ekonomickém systému nehrály tak významnou roli. V letech 2000–2008 tak došlo k výraznému nárůstu aktiv bankovního sektoru, jež poskytla možnost zvýšit objem bankovních úvěrů podnikům z 11,1 na 36,9 % HDP a objem úvěrů obyvatelstvu se meziročně zvýšil více než 1,5krát. Důležitým faktorem pro zajištění stability bankovního sektoru bylo zavedení systému pojištění vkladů v roce 2005.

Na pozadí expanze investičních příležitostí státu od poloviny nultých let začalo přehodnocování role státu při zajišťování ekonomické diverzifikace a změnil se i metody dlouhodobého plánování. Bylo schváleno sedm strategií rozvoje průmyslu – v metalurgii, lesnictví, chemickém a petrochemickém průmyslu, stavbě lodí, dopravním strojírenství, jaderné energetice, elektronickém průmyslu (federální cílové programy, od roku 2010 státní programy). Vznikla řada vertikálně integrovaných struktur (státní korporace a státní podniky) ve veřejném i soukromém sektoru – ve vojenskoprůmyslovém komplexu, letecké výrobě, stavbě lodí, silničním hospodářství, finančním a inovačním sektoru (Rosatom, Rostec), Avtodor, Vnesheconombank, RUSNANO). Zesílila role státu ve velkých akciových společnostech v dopravním i finančním sektoru (Transněft', Aeroflot, Ruské dráhy, Sovcomflot, AvtoVAZ, Sberbank, VTB).

Ve 2. polovině nultých let byly aktivně vytvářeny rozvojové instituce zaměřené na dosahování cílů státní politiky a snižování rizik soukromých investorů, jejich stimulaci pro určité typy aktivit: Investiční fond Ruské federace (2006); státní korporace „Banka pro rozvoj a zahraniční ekonomické záležitosti (Vnesheconombank)“ (2007); „Russian Venture Company“ (2006); „Agentura pro hypoteční úvěry na bydlení“; státní korporace

„Russian Nanotechnology Corporation“; státní korporace Fond na pomoc reformě bydlení a veřejných služeb; Ruská zemědělská banka; „Rosagroleasing“; Ruská nadace informačních a komunikačních technologií; Fond na pomoc rozvoji malého podnikání ve vědecko-technické oblasti; Nadace Skolkovo. Dalším typem rozvojových institucí se měly stát speciální nebo speciální ekonomické zóny (SEZ) a také prioritní rozvojová území. V průběhu roku 2000 došlo k transformacím „přirozených monopolů“ – infrastrukturních odvětví pod státní kontrolou (plynařství, železniční průmysl, elektřina). Koncepce reformy těchto sektorů se výrazně lišily: od úplného oddělení výroby, dopravy a prodeje, vytvoření kvazitrhů pro elektřinu a kapacitu (tj. oddělení přirozených monopolních aktivit od konkurenčních v elektroenergetice) až po opuštění takového oddělení (v plynárenství). Pokud tedy v některých odvětvích (elektroenergetika) došlo k důslednému odnárodňování, v jiných (Gazprom) stát zvýšil svou přítomnost a upevnil kontrolu ve svých rukou. Přes zavádění prvků tržní ekonomiky a různých cenových mechanismů za služby přirozených monopolů zůstaly ceny regulovány a byly stanoveny politickým rozhodnutím, které odrazilo rovnováhu zájmů sociální a ekonomické stability s investičními potřebami firem. Opatření přijatá v roce 2000 k vytvoření infrastruktury finančního sektoru zahrnovala legislativní akty zpřesňující regulaci investičních fondů, akciových společností a trhu cenných papírů, které zajistily rozvoj široké škály finančních nástrojů: trh podnikových dluhopisů, trh s deriváty, podílové fondy a rizikové fondy. Bankovní sektor se dynamicky rozvíjel v letech 2000–2008. Průměrná roční míra růstu aktiv činila v letech 2010 až 2013 38–18 %. Růst aktiv předčil růst nominálního HDP, v důsledku čehož se poměr bankovních aktiv k HDP zvýšil z 32,6 % v roce 2000 na 86 % v roce 2013. Retailové segmenty trhu bankovních služeb rychle rostly (Glazjev,2008).

Navzdory dynamickému rozvoji ekonomiky, stabilnímu stavu veřejných financí a vysokému tempu růstu příjmů domácností bylo důležité nepřehánět dosažené výsledky a adekvátně posoudit hlavní problém ruské ekonomiky – její nízkou efektivitu. V únoru 2008 na rozšířeném zasedání Státní rady se zprávou „O strategii rozvoje Ruska do roku 2020“ V. V. Putin řekl: „...dosud se nám nepodařilo uniknout z inerciálního rozvoje energetiky a surovin.“ Poznamenal, že je nemožné dosáhnout pokroku na této cestě, zajistit bezpečnost země a její normální existenci. Řekl: „Jediná skutečná alternativa k tomuto běhu událostí... je strategie inovativního rozvoje...“ O šest měsíců později přinesla světová finanční krize ruské ekonomice vážné a naléhavé problémy (Glazjev,2008).

4.3 Role ropy v ruské ekonomice

Před 25 lety, v roce 1999, se Rusko dostávalo z těžké krize, která vyústila v platební neschopnost, hlubokou ekonomickou recesi, znehodnocení rublu a pokles příjmů.

Devalvace a uvolněná kapacita daly ekonomice impulz – růst o 6,4 % v roce 1999 a 10 % v roce 2000 (Rosstat,2023).

Během 10 let do roku 2008 se ruský HDP téměř zdvojnásobil, podíl chudého obyvatelstva se snížil na polovinu, přímé zahraniční investice vzrostly ze 14,3 miliardy \$ v roce 2001 na 121,1 miliardy \$ v roce 2007 a rubl výrazně posílil. Úřady se snažily udržet posilování rublu za cenu vysoké inflace, což vedlo ke dvouciferným sazbám z úvěrů, což přinutilo podniky obrátit se na levné zahraniční půjčky – tato závislost a měnové riziko se projevilily v letech 2008–2009 (tamtéž).

Ropné dolary stabilně doplňovaly rozpočet a podporovaly hospodářský růst. Cena ropy vyskočila z 12 USD za barel v roce 1998 na 27,3 USD v roce 2003 a poté začal růst o 12 až 15 % ročně, přičemž v polovině roku 2008 dosáhl téměř 150 USD. Rostoucí ceny ropy vysvětlují třetinu až polovinu tempa růstu Ruska za desetiletí. Příliv surovinových příjmů umožnil zvýšit výdaje federálního rozpočtu ze 14 % HDP v roce 1999 na 18,3 % a radikálně snížit veřejný dluh – z 92,4 % HDP v roce 1999 na 7,5 % v roce 2008 (tamtéž). Úřady použily dolary získané za ropu, aby zaplatily za náhradu provozních ztrát: reformy ustoupily do pozadí. Rezervy se staly „mocným“ faktorem při zpomalení modernizace, protože umožnily snížit sociální napětí zpomalením restrukturalizace zkrachovalých podniků (Markova,2015).

Začala narůstat centralizace moci – přímé volby guvernérů byly nahrazeny jejich jmenováním, omezena byla práva místní samosprávy a zpřísněna kontrola nad podnikáním. Začal se měnit postoj úřadů k právnímu státu a spoléhání se na soukromý sektor v ekonomickém rozvoji, začaly chtít ovládat soukromé podnikání a zapojovat ho do financování, včetně stínových, politických úkolů. Zlomovým bodem byl případ Jukos, kdy v roce 2003 byli zatčeni a následně odsouzeni Michail Chodorkovskij a Platon Lebeděv a majetek společnosti připadl Rosněfti. Začala se realizovat linie státní dominance ve všech strategických sektorech (Gudkov,2005).

Rostoucí role státu se projevovala minimálně ve třech podobách: v expanzi státního majetku, růstu rozpočtových příjmů a výdajů, v kompenzaci nedůvěry v obchodní a finanční instituce prostřednictvím rozvoje státních finančních struktur. Cílem nové

politiky bylo zvýšit státní kontrolu nad finančními toky a ekonomikou jako celkem, stále více úřadů spoléhalo na rozpočtové investice.

4.4 Inovační hospodářská politika v Ruské federaci

Strategie inovačního rozvoje Ruské federace na období do roku 2020 („Inovativní Rusko – 2020“), schválená vládou Ruské federace na konci roku 2011, formulovala priority hospodářského rozvoje ve směru jeho modernizace na základě zrychleného vědeckého a technologického rozvoje. V roce 2012 byla vytvořena Rada prezidenta Ruské federace pro modernizaci ruské ekonomiky a inovační rozvoj.

Dne 7. května 2018 podepsal ruský prezident Vladimir Putin dekret č. 204 „O národních cílech a strategických cílech rozvoje Ruské federace na období do roku 2024“. Tato vyhláška definuje národní rozvojové cíle Ruské federace na období do roku 2024. Za účelem implementace ustanovení vyhlášky bylo vládě Ruské federace uloženo spolu se státními orgány ustavujících subjektů Ruské federace vypracovat a předložit národní projekty (programy) ve 12 oblastech, jimiž byly demografie, zdravotnictví, školství, bydlení a městské prostředí, ekologie, bezpečné a kvalitní silnice, produktivita práce a podpora zaměstnanosti, věda, digitální ekonomika, kultura, malé a střední podnikání a podpora individuálních podnikatelských iniciativ, mezinárodní spolupráce a exportu. Účelem implementace projektového řízení je zvýšení efektivity dosahování cílů a záměrů socioekonomického rozvoje. Projektový management pomáhá řešit následující problémy:

- zajištění dosahování výsledků plánovaných výkonnými orgány,
- dodržování a zkrácení lhůt pro dosažení výsledků,
- zvýšení účinnosti využívání zdrojů,
- transparentnost, platnost a včasnost rozhodnutí státních orgánů,
- zvýšení efektivity vnitrozoborní, mezirezoborní a meziúrovňové interakce, jakož i interakce s dodavateli.

4.5 Hospodářské cykly Ruské federace

Ve 21. století Rusko zažilo klasickou „nizozemskou nemoc“, kterou ještě zhoršila centralizace moci a majetku i absence demokratických institucí. Zatímco ceny uhlovodíků byly vysoké, Rusku se podařilo nashromáždit dostatečné zásoby, takže současný pokles

cen ropy a relativní mezinárodní izolace země nezpůsobily okamžitý ekonomický kolaps. Všechny hlavní ekonomické faktory, a dokonce i dostupné zdroje řízení, dnes buď negativně ovlivňují ekonomiku, nebo nemohou zajistit její růst. Právě, že se to dá zdůvodnit pomocí hospodářského cyklu, kterému bude věnována tato podkapitola. Analýza hospodářských cyklů v Ruské federaci odhaluje, jak jsou ekonomické výkyvy úzce spojeny s globálním ekonomickým prostředím, domácími politickými rozhodnutími a změnami v cenách klíčových exportních komodit. Pochopení těchto cyklů a faktorů, které je ovlivňují, je klíčové pro formulaci účinných ekonomických politik a strategií pro stabilní a udržitelný růst ruského hospodářství.

4.5.1 Ekonomický vývoj po rozpadu Sovětského svazu

Rozpad SSSR způsobil úbytek příležitostí pro Rusko a země SNS pro ekonomické využití finančních, průmyslových, přírodních a jiných zdrojů v důsledku izolace ekonomik a vleklé hospodářské krize. V tomto ohledu mělo Rusko větší štěstí než jiné bývalé republiky, protože jeho ekonomika byla výkonnější a promyšlenější (rozšíření sortimentu, přeorientování prodejních trhů, zavádění nových typů výroby ke zvýšení efektivity, což vedlo ke zvýšení ekonomických výhod, a tím k minimalizaci rizika). Rusko nyní navíc nemuselo pomáhat bývalým republikám, které byly na nižším stupni ekonomického rozvoje, což mu usnadnilo přechod na trh, takže tento důsledek lze považovat za pozitivní. Po rozpadu SSSR ztratilo Rusko zaručený přístup na zahraniční trhy pro ty, kdo využívali jeho ropu a další energetické zdroje. Například situace s přístupem do námořních přístavů se ukázala poměrně složitá (Tchebanova,2019).

Je potřeba vzít v úvahu, že území státu se zmenšilo o čtvrtinu a počet obyvatel se snížil o 50 %. Problém nedostatečně rozvinuté infrastruktury se stal naléhavým, což se týká zejména pohraničních a odlehlých regionů země. Rozdíl v potenciálu zdrojů a produkce se zvýšil: první se odhaduje na 27 bilionů dolarů, což je několikrát více než potenciál USA, ale druhý je podle údajů z roku 1995 o 87 % nižší než potenciál USA (World Bank,2023).

Jako hlavní ekonomické důsledky rozpadu SSSR lze tedy uvést:

- zrušení předchozích tradičních silných ekonomických vazeb mezi republikami,
- tvorbu vlastního rozpočtu každé samostatné republiky,
- přechod bývalých republik k tržnímu hospodářství,

- prohlubující se hospodářskou krizi,
- komplikování vztahů Ruska s jeho bývalými obchodními partnery,
- zhoršení problému rozvoje infrastruktury.

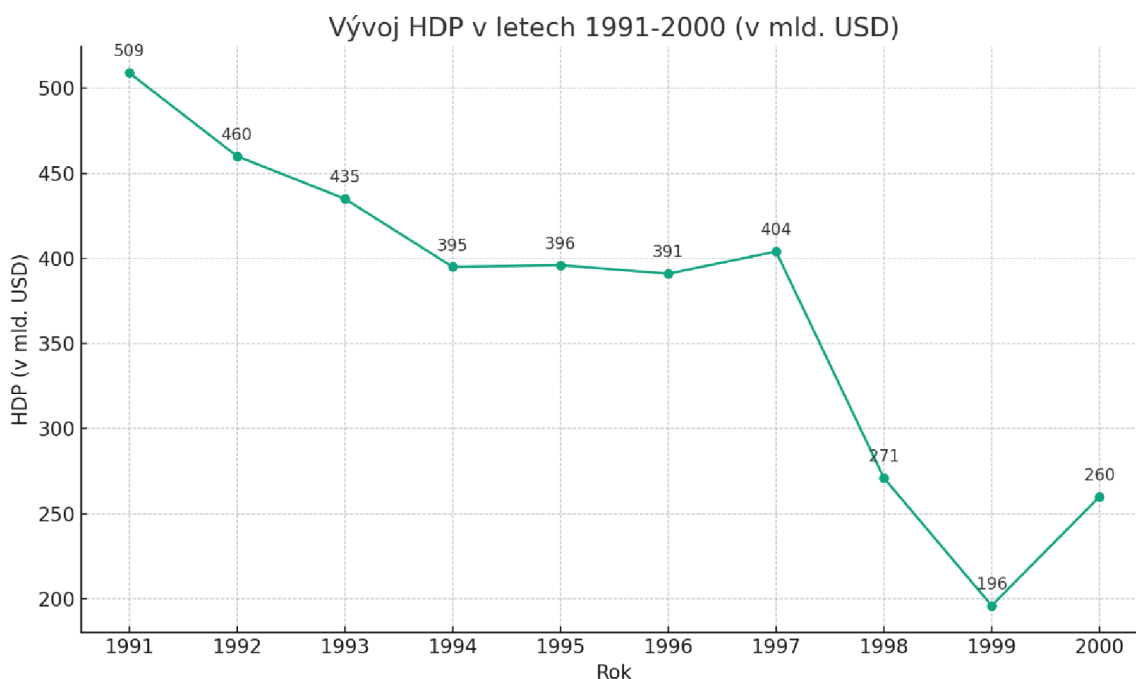
Období takzvaných nultých let se v dějinách Ruska říká „tlusté“, „zlaté“, „dobře živené“ – což není náhoda. Ekonomický růst díky vysokým cenám ropy a plynu přispěl ke zvýšení příjmů Rusů. Jestliže se v roce 2000 asi 30 % populace nacházelo pod hranicí chudoby, pak ve druhé polovině nultých let jich bylo pouze 17 %. HDP Ruska vykazovalo během desetiletí neustálý růst. Obchod se rozvíjel na všech úrovních. Tomu napomohla daňová reforma: v roce 2001 byla daň z příjmu snížena z 36 na 24 %. Pro fyzické osoby byla zavedena jednotná daň z příjmu ve výši 13 % (Tchebanova, 2019).

Vysoké příjmy umožnily Rusku snížit gigantický zahraniční dluh nahromaděný v 90. letech ze 130 miliard dolarů na 44 miliard USD v roce 2008. Aby se země nemusela v budoucnu zadlužovat, byl založen Stabilizační fond, kde byla ponechána část zisků z prodeje energetických zdrojů (tamtéž).

V roce 2002 byla v Rusku zahájena důchodová reforma. Její podstatou bylo poskytování plateb budoucím důchodcům. Do této chvíle byly důchody tvořeny z příspěvků, které byly sráženy z platu každého Rusa. Postupem času ale začalo přibývat důchodců, proto by v blízké budoucnosti nemuselo být dost peněz pro všechny. Poté se objevil nový penzijní model, podle kterého byly příspěvky rozděleny na dvě části: pojištění a spoření. Druhou část by Rus mohl řídit tak, že by ji investoval do nestátního investičního fondu nebo investiční správcovské společnosti, kde by byla navýšena. V roce 2005 byly zrušeny příspěvky do fondové části.

V 90. letech 20. století porodnost v Rusku prudce klesla. Byla vyvinuta demografická politika, která zahrnovala vyplácení dávek na péči o děti po dobu až jednoho a půl roku nezaměstnaným ženám. Od roku 2007 byl rodinám se dvěma a více dětmi poskytován mateřský kapitál ve výši 250 tisíc rublů (následně se jeho výše každoročně navyšovala), který lze vynaložit na výchovu dětí, zlepšení bytových podmínek nebo na mateřský důchod. V důsledku této demografické politiky se průměrná délka života zvýšila z 63 let (1995) na 69 let (2010) (Rosstat,2023).

Graf 2: Vývoj HDP v letech 1991–2000 (v mld. USD)

Zdroj: vlastní zpracování podle finančního institutu Světové banky (2023)

Průměrný růst HDP v roce 2000 činil 7 %. Poprvé od alarmujících, nejistotou naplněných 90. let. Rusové cítili stabilitu a důvěru v budoucnost. Rozvíjel se obchod, rostla průmyslová výroba.

Období od roku 2000 do roku 2014 bylo obdobím globálních změn. Ekonomice se podařilo překonat negativní důsledky 90. let a zlepšit životní úroveň obyvatel. Tyto úspěchy byly částečně kompenzovány krizí v roce 2008 a důsledky zhoršení vztahů mezi Ruskem a Západem v roce 2014. Byly provedeny důležité sociálně-ekonomické reformy. Došlo ke stabilizaci (nebo dokonce konzervaci) politického systému: za 15 let se hlava státu v zemi jednou změnila a ve Státní dumě zasedají zástupci stejných stran. Bylo možné zlepšit situaci na Kavkaze a zbavit zemi hrozby teroristických útoků i vojenských konfliktů.

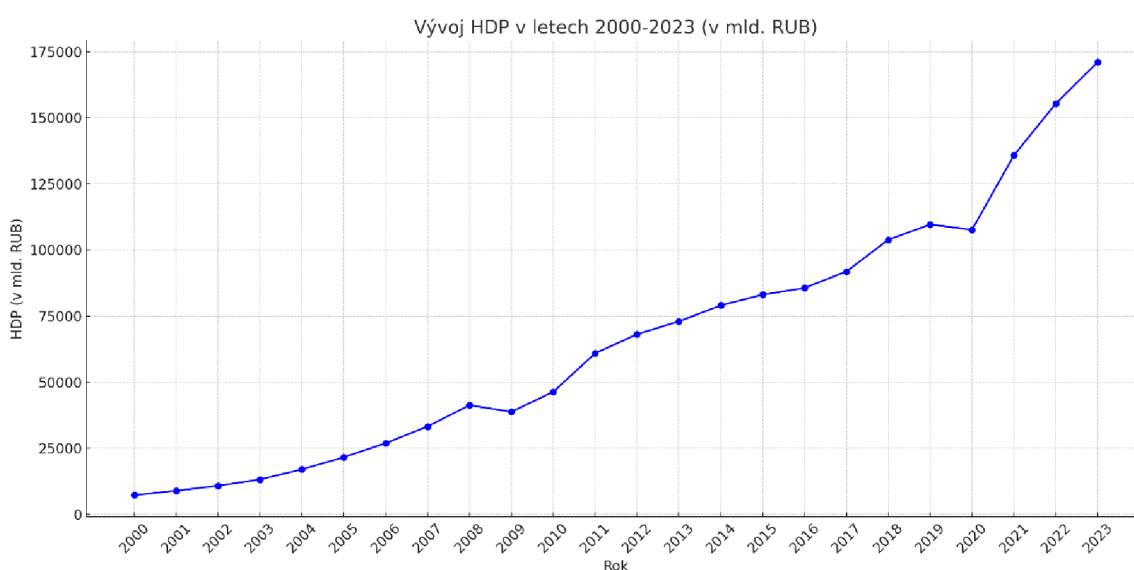
4.5.2 Vývoj HDP v novém období

Po rozpadu SSSR se právním nástupcem bývalé supervelmoci stalo Rusko, které si ponechalo nejen největší území, ale také silnou surovinovou a výrobní základnu. Ruský HDP v roce 1991 (podle Světové banky) činil 518 miliard dolarů a do roku 2021 se téměř ztrojnásobil a přesáhl 1,48 bilionu dolarů. Toto číslo se také zvýšilo na obyvatele. Jestliže

se při rozpadu Sovětského svazu odhadoval HDP na hlavu na devět tisíc dolarů, pak do roku 2018 Rusko dosáhlo ukazatele téměř 11,8 tisíce dolarů.

K pochopení toho, jak intenzivně ekonomika rostla ve srovnání s předchozími roky bez vlivu inflace, se používá se deflátor HDP. Vypočítává se na základě cen období, se kterým má být provedeno srovnání. Pokud tedy HDP za roky 2000 a 2022 převedeme na ceny jednoho období, uvidíme, že za 22 let vzrostlo ruské HDP 1,9krát (+88,5 %) (World Bank,2023).

Graf 3: Vývoj nominálního HDP v letech 2000–2023 (v mld. RUB)

Zdroj: vlastní zpracování podle Rosstatu (2023)

Růst HDP vedl ke zvýšení důvěry podnikatelů i běžných spotřebitelů v příznivější ekonomickou budoucnost Ruska, v důsledku čehož se výrazně zvýšil příliv zahraničních investic do ekonomiky a odliv kapitálu ze země se prakticky zastavil. Růst HDP země na konci roku 2006 činil 6,8 % ve srovnání s 6,4 % v předchozím roce. V celkovém objemu svého HDP se Rusko výrazně přiblížilo úrovni Velké Británie, Itálie a Francie.

Růst exportních zásob, politika zvyšování produktivity práce a efektivní využívání kapitálu, surovin a energetických zdrojů zahlazovaly negativní důsledky vývoje dřívějších let. Průmyslová výroba vzrostla o třetinu, strojírenská 1,5krát. Docházelo k modernizaci hlavních výrobních prostředků, ke zvyšování kvalifikace personálu, snižování energetické náročnosti podniků a k zavádění nejnovějších vědeckých poznatků do průmyslu.

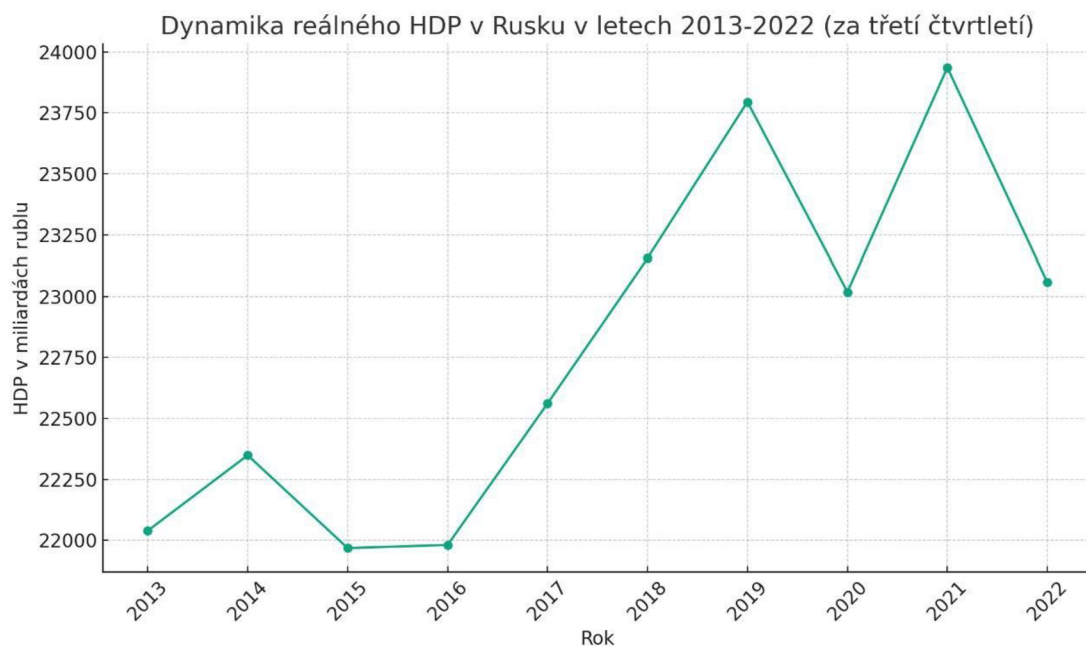
Struktura ruského HDP zahrnuje všechny ekonomické a klíčové sociální sektory, zdroje příjmů a také HDP všech regionů země.

4.5.3 Politické důsledky pro rozvoj HDP v Rusku

Rusko je deset let pod vlivem sankcí uvalených řadou evropských zemí a USA. Od roku 2014 do roku 2024 zavedlo světové společenství sankce, které měly významný dopad na všechny sféry veřejného života v zemi. Zároveň dochází k postupnému přechodu od cílených restrikcí na jednotlivce a podniky k blokování celých sektorů ruské ekonomiky. Důsledky uvalených sankcí vážně ovlivňují ruskou ekonomiku.

Jak vyplývá z údajů Rosstatu (2023), po zavedení protiruských sankcí na konci roku 2014 došlo v roce 2015 ke snížení reálného HDP Ruska o 1,7 %. V roce 2016 nedošlo k žádnému hospodářskému růstu: HDP zůstal na stejné úrovni. Na konci roku 2017 roku se ruská ekonomika začala postupně částečně zotavovat: růst HDP oproti roku 2016 činil 2,64 %. Během následujících dvou let se situace ještě více stabilizovala: v roce 2018 vzrostl HDP o 2,6 %, v roce 2019 o dalších 2,76 %. Roku 2020 došlo opět ke kontrakci HDP (o 3,27 % oproti úrovni roku 2019), ale jak se zdá, bylo to spojeno s působením dalších faktorů nesankčního charakteru (pandemie covidu-19 a související faktory). V roce 2021 začala ruská ekonomika díky adaptaci podnikatelských subjektů na aktivity v pandemii opět růst: objem HDP se zvýšil o 3,99 % ve srovnání s rokem 2020. Zároveň v souvislosti se zavedením nového balíčku protiruských sankcí v roce 2022 objemy HDP opět klesly na úroveň roku 2020. (Rosstat,2023)

Graf 4: Dynamika reálného HDP v Rusku v letech 2013–2022 (za třetí čtvrtletí), v miliardách rublů

Zdroj: vlastní vypracování podle Rosstatu (2022)

4.5.4 Inflace v Rusku

Inflace znamená stálý růst obecné úrovně cen zboží a služeb. Některé zboží přitom může znatelně zdražit, jiné zlevnit a u dalšího se cena nezmění vůbec.

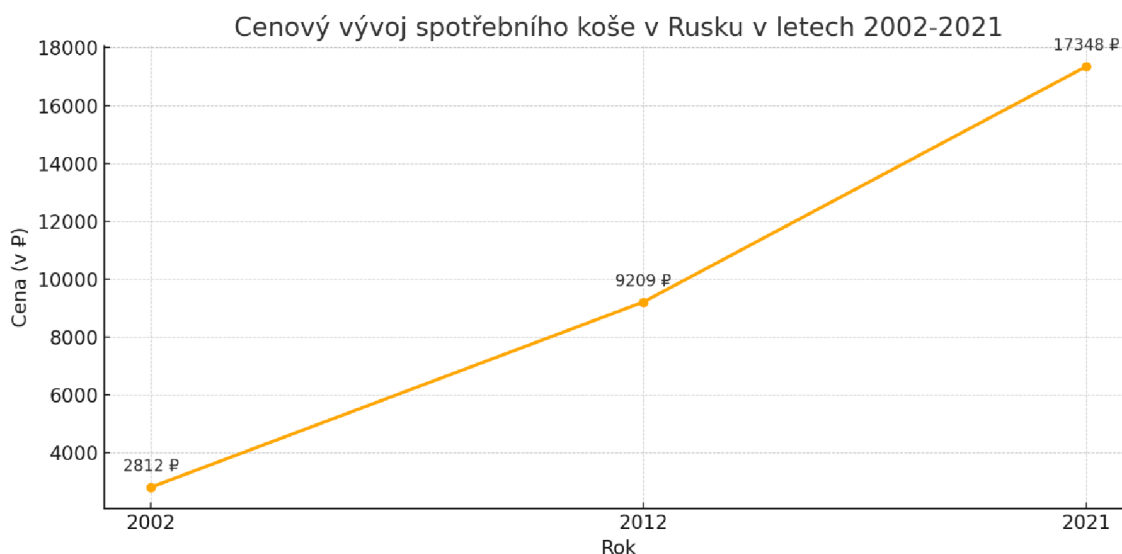
Ceny zboží a služeb v zásadě závisí na nabídce a poptávce na trhu a některé ceny jsou regulovány státem. Pokud mají zemědělci například dobrou úrodu zeleniny, ceny rajčat a brambor klesnou. Pokud by stát zároveň zvýšil spotřební daně na alkohol, ceny alkoholu prudce stoupnou. Obecná cenová hladina se přitom může zvýšit jen mírně (Malkina, 2020). V Rusku se inflace měří stejně jako ve většině zemí světa. Používá se tzv. spotřební koš – soubor výrobků, zboží a služeb, které si průměrný člověk nebo rodina pravidelně kupuje. Spotřební koš zahrnuje více než 500 zboží a služeb – například potraviny, oděvy, komunální služby, domácí spotřebiče, automobily (tamtéž).

Spotřební koš odráží průměrnou spotřebu všech obyvatel země. V rámci tohoto koše se sleduje spotřeba různých produktů, jako jsou chléb, zelenina, maso a benzin, které jsou příkladem často kupovaných položek. Na druhé straně nákupy vysoce hodnotových položek, jako je automobil, jsou realizovány méně často, avšak jejich finanční dopad na

celkovou strukturu výdajů je signifikantní, což se odráží v jejich vyšším váhovém zastoupení v rámci spotřebního koše (Malkina,2020).

Variabilita ceny tohoto teoretického koše z měsíce na měsíc je indikátorem inflace, což odráží změnu cenové hladiny vybraného souboru zboží a služeb v čase.

Graf 5: Cenový vývoj spotřebního koše

Zdroj: vlastní vypracování podle Rosstatu (2023)

Spotřební kos začíná hodnotou 2812 rublů v roce 2002 a postupně roste až na 17348 rublů v roce 2021. Cenový růst je poměrně konstantní a lineární, bez výrazných skoků nebo poklesů, což naznačuje stabilní inflaci v tomto období.

Udržování inflace v Ruské federaci

Pohyb peněz v ekonomice je regulován centrálními bankami. Pomocí nástrojů měnové politiky mohou centrální banky kontrolovat inflaci.

V roce 2014 centrální banka Ruské federace oznámila, že hlavním cílem měnové politiky je právě cílování inflace. To znamená, že se regulátor se bude snažit neustále udržovat růst cen kolem 4 % (Banka Ruska,2014).

V roce 2015 inflace dosáhla dvouciferné úrovně, ale regulátorovi se ji podařilo vrátit k cíli a v letech 2017–2020 se blížila stejným 4 % (Rosstat,2023).

Růst cen v roce 2021 zrychlil v souvislosti s dopady pandemie koronaviru. Od konce února 2022, po zavedení zahraničních sankcí, inflace zrychlila s novou silou, protože se dramaticky změnila vnější podmínky pro ruskou ekonomiku (tamtéž).

V tuto chvíli mimořádná opatření centrální banky Ruska pomohla udržet finanční stabilitu a zabránit nekontrolovanému růstu cen. Regulátor například prudce zvýšil klíčovou sazbu – kvůli tomu se zvýšily úrokové sazby z vkladů a úvěrů. Lidé začali méně utrácet a více šetřit, snížila se poptávka po zboží, což přispělo ke zpomalení růstu cen.

Sankce narušily obchodní procesy mnoha podniků. Budou potřebovat čas, aby nahradily dodavatelské řetězce pro suroviny i komponenty a vytvořily nové prodejní kanály. Zatímco se podniky přizpůsobují měnícím se vnějším podmínkám, ceny mohou rychle růst. Nyní ale regulátor společně s vládou pracuje na tom, aby se období vysoké inflace netáhlo a aby se postupně vrátila k cílové hodnotě 4 % (Banka Ruska, 2023).

Ve skutečnosti je inflace vyšší. Centrální banka na konci října zvýšila prognózu inflace na 7–7,5 % do konce roku 2023. Nová data budou zohledněna na příštím zasedání Rady centrální banky o klíčové sazbě, které je naplánováno na 15. prosinec. Pokud se neobjeví známky zpomalení inflace, existuje vysoká pravděpodobnost, že se sazba opět zvýší.

Tabulka 2: Hodnota inflace v Rusku v letech 2010–2023

Rok	Hodnota inflace
2010	8,8 %
2011	6,1 %
2012	6,6 %
2013	6,5 %
2014	11,3 %
2015	12,9 %
2016	5,4 %
2017	2,5 %
2018	4,3 %
2019	3,0 %
2020	4,9 %
2021	8,4 %
2022	11,9 %
2023	7,4 %

Zdroj: vlastní zpracování podle Rosstatu (2023)

Charakteristiky inflace v Rusku

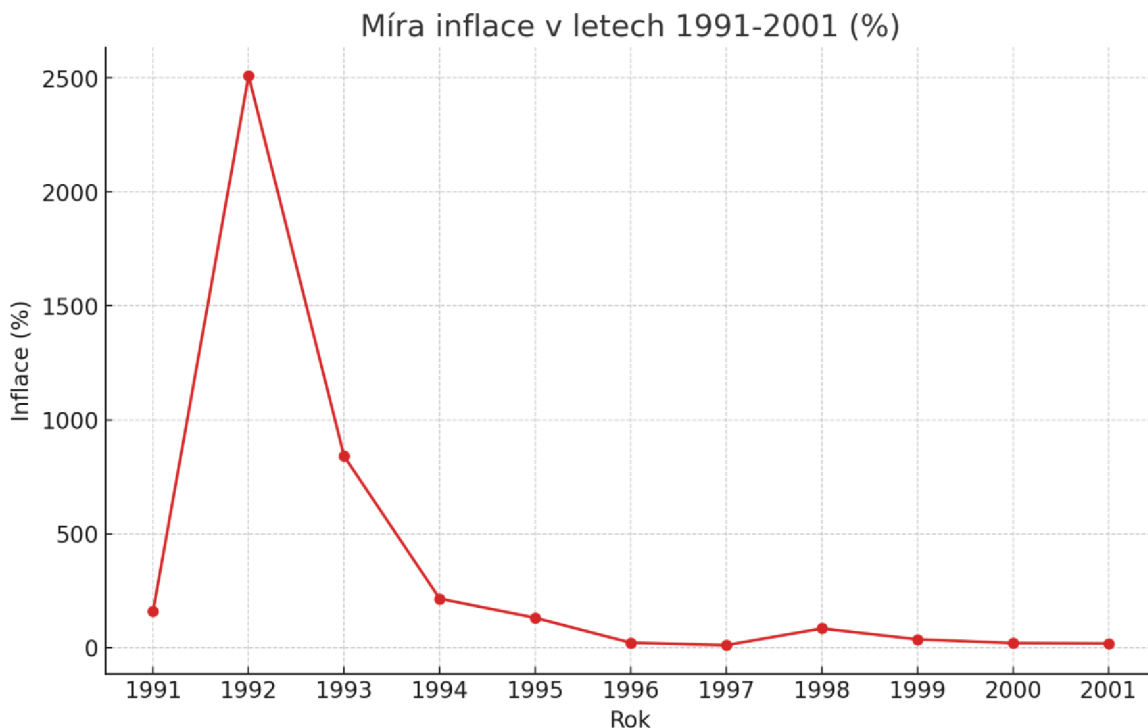
Pro každou zemi má inflace svá specifika a Rusko není výjimkou. Obrovský vliv SSSR s jeho plánovacím a distribučním systémem ekonomického řízení zabil rovnováhu na trhu i v národním hospodářství a důsledky jsou pociťovány dodnes. Teprve od roku

1991 začaly úřady převádět ekonomiku z plánované na tržní a nějak ji vyjmout z kontroly stavu výroby. To se přirozeně nemohlo stát hned – chyběl právní rámec a zkušenosti. V důsledku toho navrhovaná liberalizace cen, se kterou se začalo v roce 1992, nevedla k tržní rovnováze v zemi, ale k hyperinflaci v důsledku nedostatku výrobních kapacit, masové monopolizaci výroby a následkem toho k nedostatečné soutěži. Hyperinflace vedla ke stagflaci, která krizi dále prohloubila. Přerušení vazeb se zeměmi bývalého SSSR vedlo k další destrukci ekonomiky. V důsledku toho všechny tyto faktory vedly k prudkému zvýšení úrovně inflace v zemi. Další liberalizace měnové legislativy nepomohla, spíše situaci zhoršila.

Dá se říci, že hlavní příčinou inflace není přebytek peněz v oběhu, ale monopolizace trhu a v důsledku toho prudký nárůst cen přes zprostředkovatele.

Je pozoruhodné, že jedním rysem inflace v Rusku v té době bylo navázání rublu na dolar při stanovení směnného kurzu pouze na základě výsledků obchodování na moskevské mezibankovní burze. I když téměř veškerá měna byla prodána na mezibankovním trhu. V Rusku po rozpadu Sovětského svazu začala hyperinflace téměř okamžitě. Nyní ceny nikdo nekontroloval a trh, který na to nebyl připraven, byl ponechán svému osudu. Již existující nedostatek zboží a nedostatečné výrobní kapacity nakonec vedly ke katastrofálnímu růstu cen. V roce 1991 činila inflace na konci roku 160,4 %. V roce 1992 byla zaznamenána rekordně vysoká inflace – více než 2 500 % ročně (Rosstat,2023).

Graf 6: Míra inflace v letech 1991–2001 (v %)

Zdroj: vlastní zpracování podle Rosstatu (2023)

Pomalý pokles její míry bylo možné zahájit až koncem roku 1993, kdy růst inflace klesl z 2 508,8 % v závěru roku 1992 na 840 %. Pokles potom pokračoval až do roku 1998, kdy sazba opět vyskočila z 11,0 % v předchozím roce na 84,5 %. Pak opět docházelo k poklesu. Teprve do roku 2000 byla přísná měnová politika schopna situaci vyrovnat a zpomalit inflaci.

V krizovém roce a roce po něm došlo zpravidla k následujícím skokům – stalo se tak v letech 2008 a 2009 (vláda musela dokonce zmrazit ceny u šesti kategorií výrobků), 2014 a 2015. Úplný rozpis inflace za všechny tyto roky uvádí níže tabulka 3.

Tabulka 3: Inflace v Rusku v letech 1991–2023

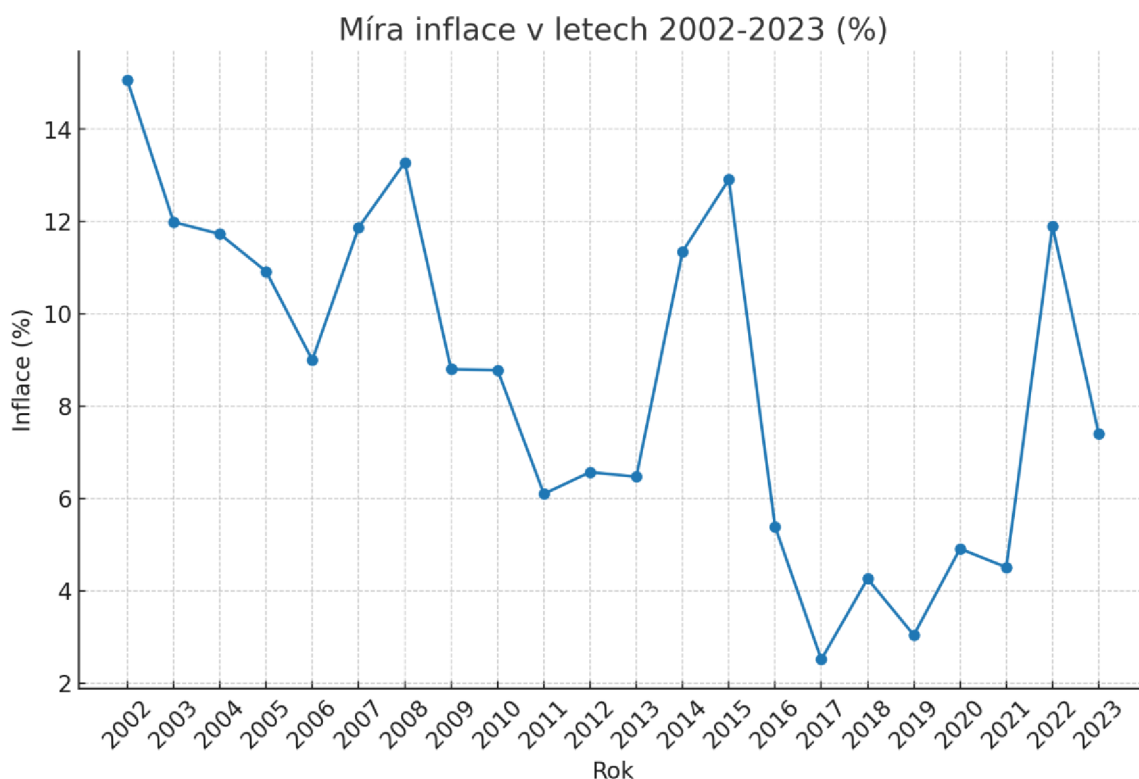
Rok	Inflace (v %)	Rok	Inflace (v %)
1991	160,40	2008	13,28
1992	2508,84	2009	8,80
1993	839,90	2010	8,78
1994	215,14	2011	6,10
1995	131,30	2012	6,57
1996	21,81	2013	6,47
1997	11,03	2014	11,35
1998	84,43	2015	12,91
1999	36,53	2016	5,39
2000	20,18	2017	2,51
2001	18,58	2018	4,26
2002	15,06	2019	3,04
2003	11,99	2020	4,91
2004	11,73	2021	4,51
2005	10,92	2022	11,9
2006	9	2023	7,40
2007	11,87		

Zdroj: vlastní zpracování podle Rosstatu (2023)

Podle oficiálních údajů Rosstatu uvedených v tabulce byla inflace v roce 2019 nejnižší v ruské historii. V roce 2020 však vše zhatila pandemie – centrální banka se po uzamčení nejprve pokusila nastartovat ekonomiku a snížila klíčovou sazbu na rekordní úroveň. To bylo nutné, aby inflace neklesla pod 4 % ročně (jak již bylo dříve zmíněno, příliš nízká inflace je také nežádoucí). Pak byl ale režim karantény zrušen, ceny ropy vzrostly a inflace se vymkla kontrole. Výsledkem bylo zvýšení ceny o 4,91 % na konci roku.

Takže ve více vizuálním srovnání se posledních 10 let z hlediska růstu cen uklidnilo. Situace se víceméně stabilizovala a pouze periodické krize vedly k prudkému nárůstu cen. Nyní však inflace opět stoupá – to bylo nevyhnutelné, vzhledem k tomu, jak tvrdě koronavirus zasáhl globální ekonomiku i současnou politickou situaci.

Graf 7: Míra inflace v letech 2002–2023 (v %)

Zdroj: vlastní zpracování podle Rosstatu (2023)

Inflace pod vlivem sankcí

Jak vyplývá z údajů uvedených v tabulce 3 (Inflace v Rusku v letech 1991–2023), po zavedení ekonomických sankcí přesáhla míra inflace 11 %. V následujícím roce míra inflace zrychlila na 12,91 %. V roce 2016 došlo ke snížení míry inflace a na konci roku 2017 dosáhla rekordního minima 2,52 %. V následujících čtyřech letech míra inflace nepřesáhla 5 %. Koncem roku 2021 činila míra inflace 8,39 %. Míra inflace zůstala na přibližně stejné úrovni v lednu 2022. Zároveň od února 2022 míra inflace v zemi zrychluje. V závěru února 2022 tak inflace v Rusku činila 9,16 % ročně; v březnu 2022 vzrostla o dalších 7,54 procentního bodu a dosáhla hodnoty 16,7 %; v dubnu míra inflace v zemi dosáhla rekordní hodnoty za celé analyzované období – 17,83 %. Následně opatření přijatá Bankou Ruska společně s vládou Ruské federace mírně stabilizovala situaci v zemi: od května 2022 je pozorováno měsíční snižování míry inflace až 12,63 % ročně na základě výsledků z října 2022 (tedy až na úroveň roku 2015).

4.5.5 Nezaměstnanost v Rusku

V 90. letech dosahovala nezaměstnanost v Rusku katastrofální úrovně. Nejvyšší nezaměstnanost byla zaznamenána v letech 1995–2000. Tehdy až sedm milionů lidí mělo oficiální status nezaměstnaného (Rosstat,2023).

V roce 1992 byla poprvé od roku 1930 obnovena evidence nezaměstnaných. První statisíce nezaměstnaných byly registrovány v Rusku, konkrétně asi 0,5 milionu lidí (se skutečnou nezaměstnaností 3,9 milionu lidí). Ukázalo se, že výskyt nezaměstnaných a s nimi i oživení problému nezaměstnanosti přímo souvisí s aktuálně probíhajícím přechodem k tržní ekonomice.

Údaje o registrovaných nezaměstnaných naznačují, že nezaměstnanost stoupala pomalým tempem a byla nízká. Počátkem 90. let prudce vzrostl počet nezaměstnaných, po roce 1993 nezaměstnanost mírně klesla. Po určité době začala opět růst a do poloviny roku 1994 bylo asi 1,5 milionu lidí nezaměstnaných a asi jeden milion lidí pobíral dávky.

Volných míst prudce ubylo (Rosstat,2023).

Obecně v období let 1990–1994 čisté ztráty zaměstnanosti dosáhly přibližně 4 % nebo tři milionů pracovních míst. Největší podíl na těchto ztrátách (36 %) připadal na průmyslový sektor.

Ke konci roku 1995 tvořili evidovaní nezaměstnaní maximálně 3 % ekonomicky aktivního obyvatelstva.

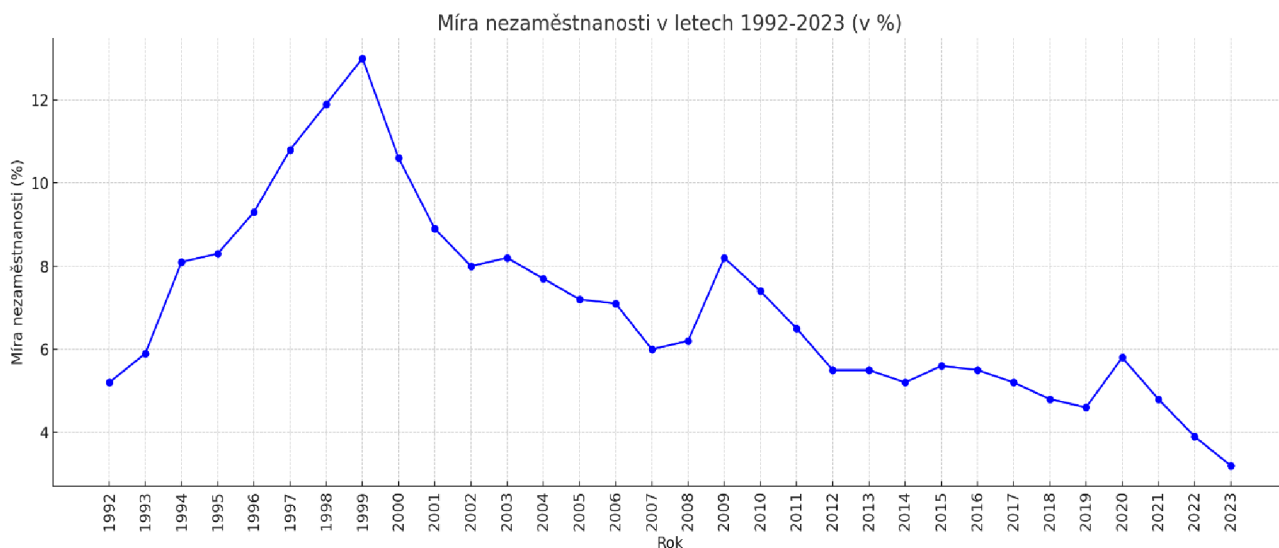
V období let 2002–2007 míra nezaměstnanosti v Ruské federaci každoročně klesala.

V říjnu 2007 podle Federální statistické služby činila nezaměstnanost 4,2 milionu lidí, což odpovídá přirozené míře nezaměstnanosti pro vysoce rozvinuté země.

V říjnu 2008 začala v Rusku vlna propouštění. Nejslabšími řetězci byly stavebnictví, hutnictví, automobilový průmysl, ale i úvěrové a bankovní instituce.

Odborníci poznamenávají, že Ruská federace neměla vždy vysoké procento nezaměstnaných. Maximální míra nezaměstnanosti nastala v 90. letech. Důvodem je především rozpad Sovětského svazu (Geleta,2006).

Graf 8: Míra nezaměstnanosti v letech 1992–2023 (v %)

Zdroj: vlastní zpracování podle Rosstatu (2023)

- Podle statistik nezaměstnanosti v Rusku bylo v roce 1992 v Ruské federaci 5,2 % nezaměstnaných z celkového počtu obyvatel v produktivním věku.
- Ale po šesti letech se toto číslo zvýšilo na 11,9 %. Hlavními důvody nezaměstnanosti v té době byly restrukturalizace a uzavření mnoha vládních agentur i továren.
- Rok 1999 se stal pro Rusko jedním z krizových let. Míra nezaměstnanosti žen v tomto období dosáhla 46,1 %, u mužů to bylo 53,9 %. Hlavními důvody tohoto stavu byly velký veřejný dluh Ruské federace a nízké náklady na suroviny, které byly dováženy do zahraničí.
- Od roku 2000 se situace v oblasti zaměstnanosti mírně zlepšila. Země se po rozpadu SSSR postupně vzpamatovala a realizovala velké projekty, které začaly zajišťovat pracovní místa pro Rusy. V roce 2000 bylo asi 20 regionů s mírou nezaměstnaností pod 15 %.

Do roku 2020 míra nezaměstnanosti postupně klesala, avšak v roce 2020, v důsledku vypuknutí pandemie koronaviru, došlo ke změnám. Úřady navíc výrazně zjednodušily postup pro získání statusu nezaměstnaného, takže na konci roku 2020 dosáhla míra nezaměstnanosti 5,8 % (Rosstat,2023).

Analýza nezaměstnanosti podle regionů Ruska v roce 2023

Podle statistik počet obyvatel Ruské federace v produktivním věku činil 83 300 000 lidí na konci roku 2023.

Subjekty Ruské federace	Míra nezaměstnanosti v %
Ingušská republika	30,9
Dagestánská republika	15,1
Tuvinská republika	15
Čečenská republika	14,5
Republika Severní Osetie – Alanie	13,4
Karačajsko-čerkeská republika	12,3
Altajská republika	12
Kabardsko-balkarská republika	11,7
Burjatská republika	9,5
Zabajkalská oblast	9,3
Kalmycká republika	9
Adygejská republika	8,3
Astrachaňská oblast	7,7
Kurganská oblast	7,6
Republika Komi	7

Tabulka 4: Patnáct subjektů Ruské federace s nejvyšší mírou nezaměstnanosti

Zdroj: vlastní zpracování podle Rosstatu (2023)

Nejnižší míra nezaměstnanosti v roce 2023 byla zaznamenána v Centrálním federálním okruhu a nejvyšší v Severokavkazském federálním okruhu.

Situace ohledně nezaměstnanosti je v každém z ruských regionů odlišná.

Altajská republika má jednu z nejvyšších nezaměstnaností. Je to dáno především tím, že většina obyvatel je zaměstnána v zemědělství.

Adygejská republika patřila v roce 2023 mezi regiony s nejvyšší mírou nezaměstnanosti – 8,3 %. Většina nezaměstnaných byla registrována ve venkovských oblastech, kde se lidé zabývají zemědělstvím.

Magadanská oblast má jednu z nejnižších nezaměstnaností v celé Ruské federaci – pouhých 4,9 %. V tomto kraji je přes 2 500 volných pracovních míst pro 1 500 občanů kraje.

Aktuálně region Magadan potřebuje pracovní sílu, ale za účelem stabilizace situace v oblasti zaměstnanosti se úřady rozhodly snížit kvótu pro zahraniční pracovní sílu dvakrát. V Čeljabinské oblasti činí míra nezaměstnanosti 4,9 %. Zároveň je počet občanů bez pracovního místa 25 464.

Ochranná opatření proti nezaměstnanosti

Vrchol boje proti nezaměstnanosti v Rusku nastal v roce 2009. V tomto období vláda organizovala veřejně prospěšné práce pro nezaměstnané občany a úřady práce začaly poskytovat půjčky na zahájení podnikání.

Také v roce 2009 bylo zahájeno pořádání kurzů pro rekvalifikující se pracovníky.

Z analýzy nezaměstnanosti v Rusku vyplývá, že nejkřivějšími lety v historii Ruské federace byly roky 1992–2000, po tomto období se začala míra nezaměstnanosti postupně snižovat.

Vzhledem k tomu, že se v letech takzvané perestrojky snížila porodnost a v důsledku toho ubylo obyvatel v produktivním věku, podařilo se zemi zvýšit zaměstnanost občanů, tedy zajistit pracovní místa.

Mezi mladými lidmi dosáhla nezaměstnanost v Rusku maxima koncem 90. let. Podle statistik bylo nezaměstnaných asi 41 % lidí do 20 let a 19 % lidí ve věku 20 až 24 let. Problém nezaměstnanosti v Rusku v současné době je velmi aktuální. V současnosti je míra nezaměstnanosti v Moskvě (2,6 %) a Petrohradu (2 %) jedna z nejnižších. To se ale nedá prohlásit o jiných městech a regionech Ruské federace (Rosstat,2023).

Nejvyšší míra nezaměstnanosti je pozorována v Severokavkazském federálním okruhu.

Nejlepší ukazatele týkající se zaměstnanosti jsou v Centrálním federálním okruhu.

Aktuálně, navzdory poklesu nezaměstnanosti, Rusko přijímá celou řadu opatření ke zvýšení počtu zaměstnaných občanů.

Regulace nezaměstnanosti v Rusku se provádí v několika směrech najednou, jedním z hlavních je zajištění rovných příležitostí pro všechny obyvatele Ruské federace bez ohledu na občanství a věk.

4.6 Platební bilance

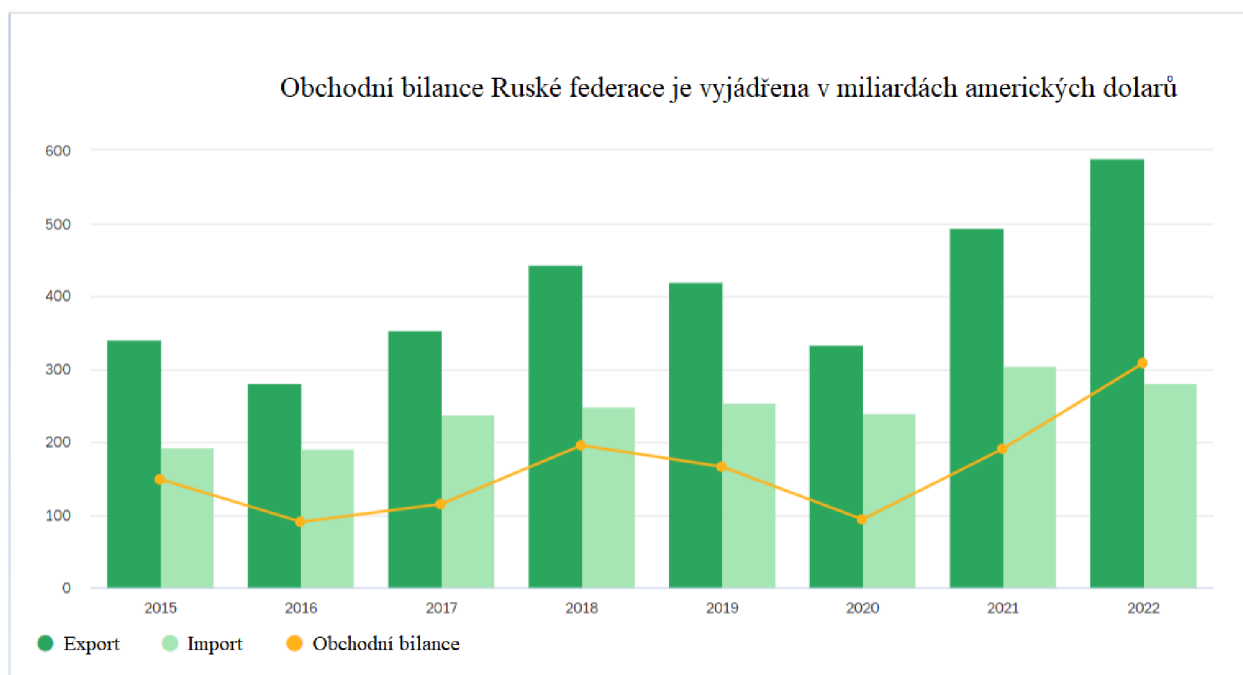
Obchodní bilance je hlavním ukazatelem, který odráží zahraniční obchod a jeho výsledky. Slouží k predikci událostí v makroekonomii a stanovení globálních charakteristik vnější ekonomiky jednotlivé země. Bilance ukazuje, nakolik je země soběstačná nebo zranitelná. Obchodní bilance odráží výsledky zahraničního obchodu země za určité období. Je součástí platební bilance, která eviduje veškeré pohyby finančních prostředků z/do země. Obchodní bilance přesně odhaluje vývoz a dovoz zboží a služeb. Jeho bilance je rozdíl mezi vývozem, tedy náklady na vyvážené zboží, a dovozem, to znamená náklady na zboží dodávané do země ze zahraničí.

V Rusku v roce 2021 vývoz činil 494 miliard USD a dovoz 304 miliard USD. Obchodní bilance bude vypočítána následovně: $494 - 304 = 190$ miliard dolarů.

Pokud je hodnota zboží, které země prodala, vyšší než hodnota zboží, jež nakoupila, bude bilance kladná a obchodní bilance aktivní. Pokud dovoz převyšuje vývoz a vláda více nakupuje, než prodává, je bilance záporná a tato bilance se nazývá pasivní.

Rusko je exportně orientováno a v historii mělo aktivní obchodní bilanci. Kromě bilance je však důležitá struktura bilance. V případě Ruska jde o to, že většinu vývozu tvoří neobnovitelné přírodní zdroje (Banka Ruska, 2023).

Graf 9: Platební bilance v letech 2015–2022 (v mld. USD)

Zdroj: vlastní zpracování podle finančního institutu Světové banky (2022)

V roce 2021 se ruská ekonomika již vzpamatovávala z pandemie z roku 2020. Podle Rosstatu činil obrat zahraničního obchodu asi 798 miliard dolarů. Bilance zůstala kladná na více než 190 miliardách dolarů, čímž se zdvojnásobila hodnota z roku 2020 ve výši 93,7 miliardy dolarů (Banka Ruska,2023).

Více než 54 % exportu v roce 2021 tvořila paliva a energetické produkty – především ropa a plyn. Na druhém místě jsou výrobky hutního průmyslu. Téměř 50 % dovozu mezi nejvýznamnějším zbožím tvořily stroje a zařízení (Banka Ruska,2023).

Na jaře 2022 přestala Federální celní služba zveřejňovat údaje o zahraničním obchodu, aby se vyhnula spekulacím a nepřesnostem. Informace jsou však uvedeny v samostatných materiálech. Na konci roku se výrazně změnili hlavní obchodní partneři – první místa začaly obsazovat Čína, Turecko a Nizozemsko.

Údaje o obchodní bilanci jsou uvedeny v platební bilanci zveřejněné centrální bankou. Regulátor poznamenal, že kladné saldo výrazně posílilo, ale kompenzovaly to ostatní složky platební bilance.

V roce 2022 se vývoz zvýšil o 19 %, zatímco dovoz klesl o 7,8 %. Bylo zaznamenáno, že vývoz služeb se snížil o 12,9 % (Banka Ruska,2023).

Centrální banka předložila údaje o platební bilanci za leden až květen 2023. Podle předběžných odhadů činí bilanční přebytek za toto období jen asi 22 miliard dolarů, což je výrazně méně než za stejné období předchozího roku. To je způsobeno jak poklesem objemů dodávek, tak poklesem cen zdrojů dodávaných Ruskou federací.

Jestliže na začátku roku 2022 ceny ropy prudce vzrostly, pak byly později zavedeny sankce proti ruským dodávkám a tržní cena ropy klesla. To snížilo příjmy, vývoz a obchodní bilance sektoru ropy a zemního plynu. Do deficitu se dostala i bilance služeb, prvotních a druhotných důchodů (Banka Ruska,2023).

4.6.1 Export a import zboží v období sankcí

Dopad protiruské sankční politiky se projevil i ve snížení objemu ruského zahraničního obchodu (viz tabulku 5).

Tabulka 5: Export/import v letech 2013–2022 (za třetí čtvrtletí) v miliardách USD

Ukazatel	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Export	149,05	143,5	91,85	84,8	99,68	127,5	119,81	71,146	146,25	153
Import	125,49	116,9	75,21	73,6	88,99	88,77	93,42	74,62	98,95	84,61

Zdroj: vlastní zpracování podle Rosstatu (2022)

Jak vyplývá z údajů uvedených v tabulce 6, celková hodnota exportně-importních toků během stanoveného období vykazuje vlnovité změny. V letech 2014–2016 celkový objem dovozu a vývozu Ruské federace trvale klesal a dosáhl 73,6 miliardy dolarů, respektive 84,8 miliardy dolarů (za první tři čtvrtletí roku 2016).

V letech 2017–2018 se tento trend změnil na pozitivní, dovoz a vývoz začaly růst a v roce 2018 činily 88,87 miliardy dolarů, resp. 127,95 miliardy USD (obdobně za první tři čtvrtletí). Tyto ukazatele jsou přitom stále nižší než úroveň roku 2013 – objem vývozu je nižší o 14,16 % a objem dovozu o 29,18 %.

V letech 2019–2020 opět docházelo k poklesu exportně-importních operací, následoval růst jejich objemů na konci 3. čtvrtletí 2021 (až 146,25 miliardy dolarů u exportních operací a až 98,95 miliardy USD u importních operací). Ke konci 3. čtvrtletí 2022 vzrostla hodnota vývozu zboží a služeb vlivem příznivých cenových podmínek o 4,62 % na světovém trhu, zatímco hodnota dovozu zboží a služeb podléhajících novým sankcím klesla o 14,49 % (z velké části to bylo způsobeno zákazem dodávek high-tech produktů do Ruska ze strany USA, zemí EU, Kanady, Nového Zélandu, Japonska, Jižní Koreje, Tchajwanu, v souvislosti s odchodem řady zahraničních firem z ruského trhu, v důsledku snížení nákladní dopravy, problémů s logistikou).

4.7 Perspektivy rozvoje ruské ekonomiky pod sankcemi

Slibné směry rozvoje ruské ekonomiky v kontextu nových sankčních tlaků ve střednědobém horizontu jsou definovány v „Hlavních směrech jednotné státní měnové politiky pro rok 2023 a období 2024 a 2025“. Vyvinuté a navržené tři scénáře vývoje ruské ekonomiky v období 2023–2025 jsou základní a dva alternativní. Podle základního scénáře se předpokládá, že další vývoj světové i domácí ekonomiky bude pokračovat podle trendů nastavených v roce 2022. Tento scénář je kalkulován na základě předpokládaného pokračování omezování ruských exportně-importních operací, jakož i spolupráce v oblasti technologií s nepřátelskými zeměmi ve střednědobém horizontu. Očekává se roční snížení cen ropy: v roce 2023 70 dolarů za barel; v roce 2024 60 USD za barel a v roce 2025 55 USD za jeden barel uralské ropy. Co se týká ceny zemního plynu, ta by se měla postupně vyrovnat z nafouknutého letošního roku na stabilní v příštích třech letech (Banka Ruska, 2022).

Podle propočtů dojde k poklesu hodnoty exportu spojenému se zlevněním exportovaných produktů a také s dopadem sankční politiky na jejich skutečné objemy. Současně dojde k oživení objemu hodnoty dovozu (po jeho poklesu v běžném roce). Je třeba poznamenat, že toto oživení bude usnadněno vytvořením nových pojistných a finančních mechanismů, zavedením logistických procesů, obchodní spoluprací s novými partnery a také zvýšením obratu mechanismu paralelního dovozu, který byl zahájen již v roce 2022.

Rusko je v obtížné ekonomické situaci kvůli sankcím, které na něj uvalily západní země. Hlavní sektory ekonomiky – ropný a plynárenský průmysl, bankovní systém, výroba oceli a hliníku – trpěly omezeními exportu a investic. Zavedení sankcí navíc vedlo k omezení přístupu ruských společností k zahraničnímu kapitálu a technologiím, což výrazně omezilo investiční potenciál a ekonomický rozvoj.

Přes to všechno má Rusko zdroje i potenciál překonat ekonomické potíže a dosáhnout udržitelného růstu. Za prvé Rusko je jedním z největších vývozců ropy a plynu na světě, což mu zajišťuje významný příjem na mezinárodním trhu. Ruská ekonomika má navíc různorodou strukturu a produkuje širokou škálu zboží i služeb, což jí umožňuje snížit závislost na určitých odvětvích.

Za druhé Rusko má obrovské přírodní zdroje, včetně velkých zásob ropy, plynu, uhlí, drahých kovů atd. To vytváří příležitosti pro rozvoj dalších odvětví hospodářství, jako jsou zemědělská výroba, lesní produkty a turistický sektor.

Za třetí Rusko pokračuje v rozvoji své obchodní a hospodářské integrace s jinými zeměmi, zejména s Čínou, zeměmi BRICS a EAEU. To by mohlo vést ke zvýšení exportu i k diverzifikaci ekonomiky.

Ruská vláda navíc aktivně pracuje na vytvoření příznivého investičního klimatu a rozvoji malých i středních podniků. Velká pozornost je věnována také rozvoji inovací a rozvoji high-tech sektorů ekonomiky.

Politická nestabilita a nejistota ohledně budoucího ekonomického vývoje kvůli sankcím však mohou snížit atraktivitu Ruska pro investory a zpomalit ekonomický růst. Proto je důležité, aby Rusko pokračovalo v provádění reforem zaměřených na zlepšení investičního klimatu, přilákání zahraničních investic a rozvoj nových sektorů ekonomiky.

Je také důležité, aby Rusko pokračovalo v diverzifikaci své ekonomiky, snižovalo svou závislost na vývozu komodit a rozvíjelo výrobu a export high-tech zboží a služeb.

Celkově, ačkoli sankce měly silný dopad na ruskou ekonomiku, má potenciál překonat potíže a dosáhnout udržitelného růstu. Stabilitu a ekonomický rozvoj lze zajistit pouze tehdy, budou-li odstraněny politické překážky a provedeny nezbytné reformy v ekonomice.

5 Výsledky a diskuse

Analýza ekonomické dynamiky období „reform“ v Rusku a bývalých sovětských republikách ukazuje na první pohled paradoxní, těžko pochopitelné výsledky. Produkce prudce a plošně klesla v bolestivé restrukturalizaci ekonomiky. Ale výroba se pomalu obnovuje, ačkoli desítky tisíc podniků zaniklo a špičkové technologie byly zničeny. Spotřebitelský trh, zcela zničený začátkem reform, se ale zaplnil. Nasycení trhu zbožím však samo o sobě není ukazatelem úspěšnosti reform. Vyvíjí se v podstatě koloniální slepý systém samojedské ekonomiky, který bezmyšlenkovitě parazituje na přírodních zdrojích. Trh byl naplněn zbožím založeným na principu: „ropa a plyn“. Ekonomika země je nestabilní a zcela závislá na situaci na světovém trhu. Provádí se přísná měnová politika. Pod rouškou boje s inflací se skrývá umělé stlačování peněžní zásoby, která je podle odborníků pouze na úrovni 40 % toho, co je potřeba pro rozvoj země.

Nejhorší ale je, že obyvatelstvo Ruska vymírá zrychleným tempem – z 800 tisíc na jeden milion ročně během všech těch 30 let reform. V průběhu let ztratilo Rusko v důsledku zvýšené úmrtnosti 20–25 milionů lidí, přičemž v důsledku poklesu porodnosti nepřišel na svět stejný počet dětí (Rosstat,2023).

Igor Gundarov, profesor Ruské akademie přírodních věd, demograf, analyzoval úmrtnost v Rusku během let reform, její příčiny i hlavní trendy ve vývoji demografické situace. Došel k závěru, že Rusko má nevysvětlitelný nárůst úmrtnosti a pokles porodnosti. Nazval to „X-faktor“. Podle Gundarova tvoří „faktor X“ ztráta smyslu života obyvatel v podmínkách tržních reform, odmítání vnucených ideálů „zlatého telete“, melancholie, beznaděj a pocit nesvobody (Gundarov,2017).

Vláda zlomila staleté morální základy ruského lidu, rozbila sociální systém, zhroutila ekonomiku a vytvořila atmosféru globální katastrofy, která postihla zemi.

Dokonce i během prvních dvou období Putinova prezidentství, kdy se ekonomika začala stabilizovat, činila nadúmrtnost šest milionů lidí, v letech Medveděvovy vlády to byly miliony lidí. Většinou umírají lidé středního věku. To přinutilo vládu k zahájení politiky podpory porodnosti. Začaly se vydávat „rodné certifikáty“ pro druhé a třetí dítě. Nicméně při narození dítěte rodina stále spadá do kategorie chudých a při narození druhého dítěte do kategorie žebráků. To je důvod, proč podle sociologických výzkumů 22 % ruských mladých rodin nechce mít děti (Gundarov,2017).

Během let „reforem“ se Rusko umístilo na 119. místě na světě z hlediska průměrné délky života. A státotvorný národ, Rusové, vymírá.

Dne 16. března 2021 zveřejnily noviny „Zavtra“ článek Šamila Sultanova „Rusko je před Spojenými státy“, který poskytuje čísla a fakta potvrzující, že Rusko je světovým lídrem v socioekonomické nerovnosti. Za Putinovy vlády se v Rusku objevilo 160 dolarových miliardářů, kteří za dva roky (2019–2020) zbohatli o 67 miliard dolarů. Deset procent ruské populace vlastní 83 % národního bohatství. Jedno procento vlastní 60 % všech hmotných a finančních aktiv země (Sultanov,2021).

Přibližně 16 milionů Rusů se ocitlo v chudobě. Nikde na světě ve vyspělých zemích nežijí chudí pracující lidé s minimální mzdou 257 dolarů (19 810 RUB) (Rosstat,2023).

Rusko tvoří 33 % světových zásob niklu, 32 % zemního plynu, 28 % železné rudy, 23 % lesů, 23 % uhlí, 20 % pitné vody, 16 % draselné soli, 12 % světové produkce ropy, 10 % platiny, 10 % uranu. Rusko je na prvním místě v zásobách rašeliny, cínu, zinku, titanu, stříbra a diamantů (Gorbanev,2014).

Jaké jsou výsledky vývoje země během tzv. „tržních“ reforem? Celková úroveň rozvoje země je hodnocena jejím podílem na světovém hrubém produktu. Mezinárodní měnový fond (MMF) analyzoval dynamiku růstu hrubého domácího produktu (HDP) Ruska za 30 let na základě parity kupní síly (PKS) rublu (World Bank,2023).

V roce 1990 činil podíl Ruska na světovém HDP v PKS 5,5 %; v roce 1992 -4,86 %; 1998 -2,7 %; 2021 -3,1 %; 2022 -2,9 %; 2023 -2,7 %. Celkově se pro Rusko globální HDP v PKS snížil o polovinu (World Bank,2023).

6 Závěr

V této bakalářské práci byly analyzovány základní makroekonomické ukazatele, které za politických podmínek současné vlády Ruské federace mají klíčový vliv na blahobyt a kvalitu života obyvatel. Práce podrobně zkoumá historický cyklus ekonomického vývoje po rozpadu SSSR až po současnost. Právě díky analýze tohoto cyklu lze posoudit ekonomický a politický vývoj Ruska. Ukazatele jako HDP, inflace, index spotřebitelských cen, nezaměstnanost jsou univerzální pro každou státní ekonomiku a Rusko není výjimkou. V práci lze sledovat jasnou souvislost mezi časovou osou, politickou strukturou a ekonomickou situací státu.

Například bezprostředně po rozpadu SSSR došlo k hyperinflaci a vysokému procentu nezaměstnanosti. Je to dáno tím, že lidé v jednu chvíli ztratili svůj obvyklý stav, ekonomické vazby, tržní vztahy, a hlavně naději do budoucna. Nízká životní úroveň a nízký HDP se jasně projevíly v období 1991–2000, kdy pro ruský lid začala nová historie. Historie nového politického kurzu, který byl integrálně spojen s ekonomikou nejen Ruska, ale celého světa. Samozřejmě můžeme říci, že země zůstala ve „fungujícím“ stavu pouze díky ropě a plynu, ale není to tak docela pravda. Ekonomické reformy (například program Gref), nový volnější politický kurz, otevřený trh, liberalizace podnikání – to vše pomohlo uvést ekonomiku do vhodného stavu.

Vliv státu na ekonomiku v Rusku se uplatňuje prostřednictvím veřejného sektoru. Převažuje v obraně, palivových a energetických komplexech. Právě tento faktor byl klíčový ve „zlatých“ nultých letech, Rusko začalo obchodovat ve větším množství nejen s USA a Evropou, ale také se zemi bývalého Sovětského svazu – Ukrajinou, Běloruskem, Kazachstánem apod. Velké ruské integrované společnosti prokázaly odolnost vůči změnám v domácí i světové ekonomice. To znamená, že korporace jsou odolnější vůči vlivu politického systému (například Rosněft, Gazprom, Lukoil).

Odborníci poznamenávají, že státní strukturu ruské ekonomiky nelze nazvat optimální. V zemi neexistuje jednotný mechanismus sociálního řízení. Podceňován je také význam řízení sociálních procesů. Jestliže je v zemích s rozvinutou ekonomikou lidský kapitál považován za prioritu, pak v Rusku je největší pozornost věnována ekonomickým aspektům.

Normální státní regulace ekonomiky v Rusku se provádí pouze ve vojenských a donucovacích orgánech. Ostatní sektory, i ty s majetkovou účastí státu, ovlivnit nelze.

Přímým administrativním vlivem může vláda regulovat toky finančních prostředků v jí podřízených organizacích. Potenciál rozvoje však spočívá ve spolupráci mezi veřejnými a soukromými subjekty. Fakt je, že tržní ekonomika v zemi je poměrně mladá formace, takže tržní mechanismus není schopen zvládnout všechny negativní vlivy prostředí. Dalším problémem je skutečnost, že existují selhání trhu, která neumožňují vyrovnat se ekonomickému systému. Předpokládá se, že potenciál ruské ekonomiky spočívá v posílení veřejného sektoru. Navrhuje se zahrnout další oblasti těžebního průmyslu. Jde o energetiku, hutnictví, obranu, zdravotnictví a vědu. Důležitými aspekty rozvoje jsou inovace a rozšiřování infrastruktury. K vyřešení těchto problémů jsou zapotřebí finanční zdroje. Rozpočtové prostředky obvykle nestačí, takže je nutné přilákat investice. Z toho plyne potřeba stabilizovat ekonomiku země, aby se vytvořilo atraktivní investiční zázemí pro ty, kteří chtějí investovat do ruských ekonomických projektů.

Vláda se již zabývá možnostmi, jak by se dalo zabránit odlivu kapitálu do zahraničí a přispět ke stabilizaci makroekonomické situace země. To bylo ovlivněno především sankcemi a celkovou politickou situací ve světě. Pokud Moskva vyšla jako vítěz z krize v roce 2008, pak po sankcích a omezeních z roku 2014 Rusko jasně pocítilo ekonomickou izolaci. Zřejmým faktorem je, že se to odráží ve všech oblastech ekonomiky, z nichž hlavní jsou inflace a HDP.

Jak ostatně bylo v práci popsáno, porodnost i zdravotnictví jsou na nízké úrovni. Je to dáno tím, že lidé nevidí pro své děti stabilní budoucnost a věk, ve kterém si lidé pořizují děti, se rok od roku zvyšuje, což má opět obecně negativní dopad na ekonomiku a pracující obyvatelstvo země.

Rusko se snaží zajistit obyvatelstvu slušnou životní úroveň a vytvořit příznivé prostředí pro podnikání, neboť daňové příjmy z nich tvoří hlavní zdroj příjmů státního správního aparátu. To vše ovlivňuje celkový blahobyt země, její nezávislost a solventnost.

Je nutné pochopit, že statistická data považují stát a ekonomiku za celek, ale pro podrobnější a jasnější analýzu by bylo potřeba zaměřit se na konkrétní oblast bydliště a podívat se na její specifikace, produkci a obyvatelstvo, protože životní standard v Moskvě a Samaře je diametrálně odlišný, nicméně vše patří do stejné ruské ekonomiky. Na závěr je potřeba říci, že absolutně každá ekonomika je spojena s politickou situací buď uvnitř státu, anebo s celkovým stavem ve světě, protože globalizace zasahuje každou vyspělou zemi a nepředvídatelné a neadekvátní vládní kroky mohou zničit tu úroveň ekonomiky, jíž země dosahovala několik desetiletí.

7 Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

AGAPOVA, T.A. a S.F. SEREGINA. *Makroekonomie: učebnice*. 6. Moskva: Urait. ISBN 5-86509-050-X.

BRČÁK, J. SEKERKA, B. STARÁ, D. *Makroekonomie – teorie a praxe*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-492-3.

EHRENBERG, R. D a R. S SMITH. *Modern Labor Economics: Theory and Public Policy*. Moskva: Nakladatelství MSU. ISBN 0133462781.

ERMOLAEVA, S.G. *Trh práce*. 1. Moskva: Flinta, 2015. ISBN 978-5-9765-3097-3.

FIALOVÁ, H. JANDERA, J. AMBROŽOVÁ, A. *Čísla a čáry v ekonomii*. Praha: A plus, 2013. ISBN 978-80-87681-01-5.

JUREČKA, V. *Makroekonomie*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4386-84.

LOBACHEVA, E. *Ekonomická teorie pro vysokoškoláky*. Moskva: Urait, 2012. ISBN 978-5-534-99952-5.

MALKINA, M. *Inflační procesy a měnová regulace v Rusku a v zahraničí*. Moskva: INFRA-M, 2020. ISBN 978-5-16-004828-4.

MANKIW, N G. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-891-1.

MATVEEVA, T. *Makroekonomie*. Moskva: Nakladatelství Vysoké školy ekonomické, 2017. ISBN 978-5-04-163379-0.

MCCONNELL, C.R. a S.L. BRUE. *Economics: Principles, problems and policies*. New York: McGraw-Hill, 1990. ISBN 5-250-01534-4.

NEUMANN, Pavel, Pavel ŽAMBERSKÝ a Martina JIRÁNKOVÁ. *Mezinárodní ekonomie*. Praha: Grada, 2010. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-3276-3.

PAVLENKOV, V.A. *Trh práce. Zaměstnanost. Nezaměstnanost*. 1. Moskva: Moskevská státní univerzita, 2004. ISBN 5-211-04642-0.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. 1. Brno: ComputerPress, 2004. ISBN 80-251-0169-X.

VOLGINA, N. *Mezinárodní finance. Učebnice*. 1. Moskva: KNORUS, 2020. ISBN 978-5-406-10989-2.

Elektronické zdroje

BANKA RUSKA (2022) '*Hlavní směry jednotné státní měnové politiky pro rok 2023 a období 2024 a 2025*' [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z:

https://www.cbr.ru/about_br/publ/ondkp/on_2023_2025/

CURTIS, S.J. (1988) '*Frictional Unemployment and the Role of Industrial Diversity*', *The Quarterly Journal of Economics*, 103(4), pp. 715–728. [online]. [cit. 2024-02-18].

Dostupné z: <https://academic.oup.com/qje/article-abstract/103/4/715/1942290>

FEDERÁLNÍ ZÁKON Č. 128-FZ "*O licencování určitých druhů činností*" ze dne 8. srpna 2001. Dostupné z: <https://base.garant.ru/5168678/> [2024-03-02].

FEDERÁLNÍ ZÁKON Č. 294-FZ "*O ochraně práv právnických osob a individuálních podnikatelů při provádění státní kontroly (dozoru) a městské kontroly*" ze dne 26. prosince 2008 (s pozdějšími změnami a doplňky). Dostupné z: <https://base.garant.ru/12164247/> [2024-03-02].

FEDERÁLNÍ ZÁKON Č. 184-FZ "O technickém regulování" ze dne 27. prosince 2002.

Dostupné z: <https://base.garant.ru/12129354/> [2024-03-05].

Federální zákon č. 101-FZ "O oběhu zemědělských pozemků" ze dne 24. července 2002.

Dostupné z: <https://base.garant.ru/12127542/> [2024-03-02].

GELETA, I.V. (2006) 'Státní politika zaměstnanosti: hlavní směry, účinnost a zlepšení',

Space of Economy, (4-2) [online]. [cit. 2024-02-18]. Dostupné z:

<https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennaya-politika-zanyatosti-osnovnye-napravleniya-effektivnost-i-sovershenstvovanie>

GLAZJEV, S.J., (2008) 'O strategii a koncepci sociálně-ekonomického rozvoje Ruska do roku 2020'. Moderní konkurence, (5) [online]. [cit. 2024-02-26]. Dostupné z:

<https://cyberleninka.ru/article/n/o-strategii-i-kontseptsii-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitiya-rossii-do-2020-goda>

GORBANEV V. a MITROFANOVA, I., 'Přírodní zdroje světového hospodářství'

MGIMO Review of International Relation [online]. [cit. 2024-03-05]. Dostupné z:

<https://mirec.mgimo.ru/2014/2014-02/prirodnye-resursy-mirovoj-ekonomiki>

GUDKOV L. , DUBIN B. , (2005) 'Soudní proces. "Případ Jukosu" v ruském veřejném mínění' [online]. [cit. 2024-02-26]. Dostupné z:

<https://polit.ru/research/2005/09/01/process.html>

GUNDAROV, I.A., STARODUBOV, V.I., SAFONOV, A.L., & SOBOLEVA, N.P.,

(2017) *Hrozba demografické personální krize v Rusku a způsoby jejího překonání.*

Zdravookhranenie RF, (1) [online]. [cit. 2024-03-05]. Dostupné z:

<https://cyberleninka.ru/article/n/ugroza-demograficheskogo-kadrovogo-krizisa-v-rossii-i-puti-ego-preodoleniya>

MILIYAEVA, L.G. (2002) 'O konceptu "skryté nezaměstnanosti" a způsobech jejího snižování', Polzunov Bulletin, (1) [online]. [cit. 2024-02-18]. Dostupné z:

<https://cyberleninka.ru/article/n/o-ponyatii-skrytaya-bezrobotitsa-i-sposobah-ee-snizheniya>.

NICKOLAS, S. (2015) 'What is the difference between structural unemployment and cyclical unemployment?', Investopedia [online]. [cit. 2024-02-18]. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/articles/economics/09/structural-cyclical-unemployment.asp>

RAPHAEL, S. and WINTER-EBMER, R. (2001) 'Identifying the Effect of Unemployment on Crime', *The Journal of Law & Economics*, 44(1), pp. 259–283. [online]. [cit. 2024-02-18]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/24101049_Identifying_the_Effect_of_Unemployment_on_Crime

RUSKÝ FEDERÁLNÍ STÁTNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD (ROSSTAT). (2023) Informačně-analytické materiály, zobrazeno [online]. [cit. 2024-02-25]. Dostupné z: <https://rosstat.gov.ru/compendium/document/13282>

RUSKÝ FEDERÁLNÍ STÁTNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD (ROSSTAT). (2023) *Trh práce, zaměstnanost a nezaměstnanost* [online]. [cit. 2024-03-01]. Dostupné z: https://rosstat.gov.ru/labour_force

RUSKÝ FEDERÁLNÍ STÁTNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD (ROSSTAT). (2023). *Národní účty* [online]. [cit. 2024-03-01]. Dostupné z: <https://rosstat.gov.ru/statistics/accounts>

RUSKÝ FEDERÁLNÍ STÁTNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD (ROSSTAT). (2023). *Statistika cen a inflaci*, [online]. [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://rosstat.gov.ru/statistics/price>

SLEPOV, V.A. a MESHCHERSKY, D.B. (2011) 'Inflace a deflace jako makroekonomická rizika', *Digest-Finance*, (11) [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/inflyatsiya-i-deflyatsiya-kak-makroekonomicheskie-riski>

SULTANOV, S., (2021) *Rusko je před Amerikou a Čínou! v socioekonomické nerovnosti*, *Zavtra* [online]. [cit. 2024-02-25]. Dostupné z: https://zavtra.ru/blogs/rossiya_vpered_i_ameriki_i_kitaya

- TCHEBANOVA L., (2019). "Geopolitické a socioekonomické dôsledky rozpadu SSSR" Cyberleninka. [online]. [cit. 2024-03-01] Dostupné <https://cyberleninka.ru/article/n/geopoliticheskie-i-sotsialno-ekonomicheskie-posledstviya-raspada-sssr>
- WORLD BANK. (2022). *Exports of goods and services (current US\$) - Russian Federation*. [online]. [cit. 2024-02-25]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?locations=RU&start=2015>
- WORLD BANK. (2023). *GDP, PPP (current international \$)* [online]. [cit. 2024-03-01]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD>
- WORLD BANK. (2022). *Imports of goods and services (current US\$) - Russian Federation*. [online]. [cit. 2024-02-25]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?locations=RU>
- WORLD BANK. (2023). *GDP (current US\$) - Russian Federation* [online]. [cit. 2024-02-25]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RU>
- ZAVALNIUK, A.V. (2016) '*Ekonomické a sociální dôsledky nezaměstnanosti*', *Ekonomie*, (9 (18)) [online]. [cit. 2024-02-26]. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/zanyatost-i-bezrobotitsa-ekonomicheskie-i-sotsialnye-posledstviya-bezrobotitsy>